

LES SEQÜÈNCIES TEXTUALS I LA SELECCIÓ DEL *PRETÈRIT INDEFINIT* (HE PARLAT)¹

Núria ALTURO i MONNÉ

1. INTRODUCCIÓ

En les darreres dècades, la investigació lingüística ha anat tendint cap a enfocaments cada vegada més globalitzadors. En el camí cap a la definició d'una teoria general del llenguatge, i des de molt diverses perspectives teòriques, els lingüistes han descrit els lligams entre vessants del llenguatge que tradicionalment s'havien estudiant com a parcel·les autònomes. Així, per exemple, la lingüística teòrica ha proposat un model sintètic de la competència lingüística en el qual el lèxic conté la major part de la informació necessària (morfofonològica, sintàctica i semàntica) per a la construcció de l'oració. Paral·lelament, l'interès dels lingüistes pels aspectes socials i cognitius de l'ús del llenguatge ha propiciat l'aparició de noves disciplines lingüístiques –la sociolingüística, la lingüística cognitiva, la pragmàtica, l'anàlisi del discurs, etc.–, les quals, des d'un punt de vista holístic, consideren el llenguatge una part del sistema comunicatiu i del sistema cognitiu humans.²

L'estudi del significat és especialment sensible a aquesta tendència cap a una explicació global del llenguatge. És evident que el significat dels mots (i el dels morfemes, i el de les estructures sintàctiques, i el dels textos) no és autònom, sinó que existeix en funció del cotext (o context *intratextual*), de la situació comunicativa, de la visió del món que tenim els parlants de diferents cultures, del context social (*extratextual*), i de les nostres capacitats cognitives. Així, la perspectiva global porta inevitablement, en l'anàlisi del significat, a plantejar el problema de la relació entre els diversos aspectes (socials, cognitius, pragmàtics, referencials, etc.) del significat, i de la manera com aquesta relació és codificada, o gramaticalitzada, en l'estructura lingüística.

En aquest article estudiem alguns dels aspectes del significat. A partir de propostes de diverses disciplines (especialment de la lingüística textual, la semàntica, la pragmàtica i la sociolingüística), fem un estudi *qualitatiu* de la relació entre el *significat gramatical* del pretè-

1. Aquest estudi forma part del projecte –finançat per la DGICYT i per la CIRIT– «La variació en el llenguatge. El català actual», del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona.

Agraïxo a Emili Boix, Manel Pérez Saldanya, Josep Besa, Lluís Payrató, Amadeu Viana, Helena Calsamiglia, M. Teresa Turell i M. Teresa Cabré l'atenta lectura que han fet d'aquest article. Els seus minuciosos comentaris no tan sols m'han servit per millorar les primeres versions d'aquest estudi, sinó que també m'han fet plantejar qüestions interessants que, en treballs futurs, m'ajudaran a desenvolupar la meua proposta i a donar solució als problemes que aquí han quedat sense resoldre. Qualsevol error és només responsabilitat meua.

2. Alguns autors catalans (TURELL, 1990 i BASTARDAS, 1995, entre d'altres) han reivindicat explícitament un enfocament global, holístic, per a la lingüística.

3. No ens ocupem aquí d'altres aspectes del significat textual.

Una publicació catalana recent sobre el tema del significat textual és el primer volum de la Col·lecció *COM/Materials didàctics* (ARTIGAS, et al. 1995).

rit indefinit (*he parlat*) i el *significat textual (semànticocognitiu)*³ de seqüències discursives diverses, en el corpus de quinze textos (tretze orals i dos escrits per ser llegits) de diferent *camp* (genèric i tècnic), *mode* (espontani i planificat), *tenor* (interactiu i informatiu) i *to* (informal i formal).⁴

L'estudi es basa, en primer lloc, en la idea que és possible definir un significat bàsic (o fonamental, nuclear, invariant, prototípic⁵) de les formes (o temps) verbals a partir de les categories *temps*, *aspecte*, *mode* i d'una quarta categoria, l'*orientació*, que KING (1992) proposa com a noció semàntica diferent del temps i de l'aspecte —en oposició a la idea tradicional. En segon lloc, pensem que diferents textos o parts d'un text textualitzen⁶ els processos cognitius d'organització d'estats i de fets —que equivalen respectivament a les nocions semàntiques d'*estativitat* i *dinamicitat*—, i que en el procés de construcció d'un text d'estats (que aquí anomenarem, genèricament, *descripció*) o d'un text de fets (*narració*) el parlant recorre a unitats lingüístiques particulars de valors semàntics compatibles amb la noció d'estativitat o de dinamicitat. Així, la selecció dels temps verbals al discurs estaria condicionada —entre d'altres factors⁷— per la relació de coherència semàntica entre el significat prototípic de cada temps verbal i les nocions semànticocognitives que són representades lingüísticament en un text determinat.

En la primera part (§2), després de revisar els conceptes de *text* i *tipus de text*, proposem que són les *seqüències textuais* les unitats d'anàlisi més adequades per donar raó de la selecció del pretèrit indefinit en els termes que acabem d'exposar. A partir de la distinció entre processos cognitius d'organització d'estats i d'organització de fets, i entre fets cíclics (com per exemple «girar» o «despertar-se») i no cíclics (com «dormir»), definim tres tipus de seqüències: la *narració* (que textualitza el procés cognitiu d'organització de fets cíclics), la *descripció d'accions* (que textualitza l'organització de fets no cíclics), i la *descripció d'estats* (que textualitza l'organització d'estats). En l'apartat següent (§3), proposem un doble significat prototípic per al pretèrit indefinit: (a) *present anterior* i (b) *passat hodiernal no-anterior perfectiu*. Finalment, en l'apartat §4, mostrem que hi ha una relació de coherència semàntica entre aquests significats de l'indefinit i el procés cognitiu que textualitza cada tipus de seqüència.

4. Per a una descripció més detallada del corpus, vegeu PAYRATÓ (coord.) (1994).

5. Els termes *bàsic*, *fonamental*, *nuclear*, *invariant* i *prototípic* remet en diferents autors i tradicions teòriques a un mateix principi: la idea que els morfemes gramaticals poden ser caracteritzats semànticament a partir d'unes propietats centrals, prototípiques, que poden estar més o menys presents en la realització contextual (no prototípica) d'aquestes morfemes. Per al castellà, per exemple, SILVA-CORVALÁN (1991) proposa que el pretèrit imperfectiu té un significat prototípic imperfectiu, encara que en contextos de futur pot tenir valor perfectiu.

El concepte de prototipus s'ha desenvolupat especialment a partir de les propostes de ROSCH (1978), LAKOFF (1987) i LANGACKER (1987). En la lingüística catalana, PÉREZ-SALDANYA (1994-1995, 1996, des del marc de la lingüística cognitiva; 1993, des del marc teòric de la gramàtica generativa) i PÉREZ-SALDANYA i SALVADOR (1993) han proposat aplicar la noció de prototipus a la caracterització dels temps verbals del català.

6. Usem el mot *textualització* per referir-nos al procés de construcció del text o discurs o, també, a la representació lingüística dels processos cognitius.

7. Particularment, la funció textual de cohesió, que ha estat estudiada des de l'anàlisi dels discurs i la lingüística textual (HALLIDAY i HASAN, 1976 i BRONCKART *et al.*, 1985, entre d'altres); i la configuració de l'espai en el discurs (canvis de focus —DINSMORE, 1991— i de punt de vista abstracte —LANGACKER, 1993—), descrita des de la perspectiva de la lingüística cognitiva.

2. TIPUS DE TEXT

2.1. *Text i tipus de text*

El *text* o *discurs*, com a realització lingüística d'un acte comunicatiu, ha estat i és objecte d'anàlisi de molt diverses perspectives teòriques; en primer lloc de la retòrica, la poètica i la semiòtica literàries, i després de les teories lingüístiques actuals (la lingüística textual, l'anàlisi del discurs, les teories de l'enunciació, la pragmàtica, etc.) i d'altres disciplines (la sociologia, l'antropologia, la psicologia del llenguatge, l'ensenyament de llengües). Aquesta diversitat de perspectives es reflecteix en la utilització d'un metallenguatge divers i confusori: *classes, gèneres, modes, tipus, textos, discursos...* són termes que ni són sempre ben definits ni són sempre utilitzats de la mateixa manera. És clar que hi ha intents de posar ordre en el garbuix terminològic, però aquests intents tenen poc èxit, perquè el significat dels termes està lligat a la perspectiva teòrica concreta que els utilitza. Aquest problema, que és freqüent en els estudis científics i humanístics en general, es fa especialment evident en la recerca sobre les *tipologies textuais*, potser perquè, tot i que aquesta línia d'investigació és l'hereva d'una tradició que arrenca dels primers pensadors occidentals, el seu desenvolupament modern és molt recent, des dels anys setanta, i especialment durant els vuitanta i aquests primers noranta.

Un primer problema terminològic que planteja la recerca sobre tipologies textuais és la noció de *text* (o *discurs*).⁸ Des de les diferents perspectives d'anàlisi del text, aquest ha estat considerat o bé com una unitat comunicativa, o bé (o també) com una unitat lingüística operativa. En tant que unitat comunicativa, el text és la forma en què es manifesten les accions sociocomunicatives entre els parlants, és la realització dels enunciats dels parlants i de la funció comunicativa d'aquests enunciats. Com a unitat lingüística operativa, el text és una unitat supraoracional⁹ delimitada per la coherència i la cohesió entre els elements que la componen (RIGAU, 1981).

Des de qualsevol d'aquestes dues perspectives es fa difícil determinar els límits físics d'un text. D'entrada, l'extensió dels textos és molt diversa: una interacció comunicativa pot ser tant un comentari sobre el temps a un desconegut en un ascensor, com un congrés internacional de meteorologia; i una definició d'un mot en el diccionari pot ser tan coherent i cohesionada com el diccionari sencer, que ordena alfabèticament els mots que conté i adopta una estratègia unitària en la presentació de les definicions. D'altra banda, un text entès com a acció comunicativa pot contenir diversos textos entesos com a unitats lingüístiques coherents i cohesionades: per exemple, en una situació comunicativa com una conversa poden incloure's narracions, descripcions, explicacions, etc., és a dir, diversos fragments de contingut complet i estructura coherent i cohesionada.

Un altre problema és la noció de *tipus*. ISENBERG (1987: 101) proposa diferenciar el *tipus de text*, que defineix com la «designación teórica de una forma específica de texto, descrita i definida dentro del marco de una tipología textual», de la *classe de text*, o «designación, conscientemente vaga, para toda forma de texto, cuyas características pueden fijarse

8. Aquí fem servir els termes *text* i *discurs* com a sinònims. Alguns autors, però, fan una distinció entre ambdós termes. Per a PAYRATÓ (1990), per exemple, el text és una unitat supraoracional, independent del context, que s'estudia des del punt de vista de la competència, mentre que el discurs és dependent del context i s'estudia en el nivell de l'actuació.

9. O oracional!: una oració pot ser també un text.

mediante la descripció de determinades propietats, no vàlides para todos los textos, independientemente de si estas propiedades pueden concebirse teóricamente y de qué manera, dentro del marco de una tipología textual». Denominacions d'ús comú com «diàleg», «instruccions d'ús», «descripció», «conversa a l'hora de sopar», «un decret aprovat per una institució pública», etc., es refereixen, en principi, a classes de textos, i és només en el marc d'una tipologia textual que les podem caracteritzar (o no) com a tipus.

D'una manera semblant, BIBER (1989) distingeix els gèneres dels tipus. En la línia de HYMES (1972), BIBER descriu els gèneres com a categories de text que els parlants d'una llengua són capaços d'identificar; per exemple novel·les, reportatges periodístics, emissions radiofòniques, editorials, articles acadèmics, converses quotidianes, conferències, etc. Aquestes categories són definides per trets externs, com el propòsit o la situació comunicativa, i no per característiques lingüístiques específiques, ja que encara que podem trobar diferències lingüístiques entre textos de diferent gènere, també textos d'un mateix gènere poden diferir lingüísticament. Els tipus, en canvi, són categories de textos definides internament, per les seves característiques lingüístiques particulars. Els textos d'un mateix gènere que tenen característiques lingüístiques diferents representen tipus textuals diferents –com el gènere *novel·la* respecte al tipus *narració imaginativa* i *narració expositiva*–; els textos de gèneres diferents que tenen les mateixes característiques lingüístiques representen un únic tipus de text –com els gèneres *prosa acadèmica*, *reportatge periodístic*, *crítica periodística* i *document oficial* respecte al tipus *exposició culta*.

En general, sembla bastant estesa la distinció entre classes (o gèneres) i tipus de text en els termes següents; els gèneres o les classes de text són les categories que un parlant és capaç de reconèixer en les materialitzacions lingüístiques d'accions sociocomunicatives pròpies de la seva cultura. Una conversa informal, un reportatge periodístic, un anunci publicitari, una classe, són gèneres o classes de text. D'altra banda, els tipus són models abstractes, prototipus d'unitats lingüístiques supraoracionals que són definits sobre la base de criteris teòrics.

Aquesta diferència respon al contrast entre les diverses perspectives teòriques i metodològiques que s'han ocupat de l'estudi del text, les unes més preocupades per l'ús i les altres més interessades a definir els processos de producció de l'estructura lingüística; però sigui quina sigui la perspectiva adoptada, ús i estructura es barregen –i és lògic que sigui així– en l'estudi dels gèneres i en l'estudi dels tipus. Ho veiem, per exemple, en el fet que tant els gèneres com els tipus són *models* de la realitat; la diferència es troba, en tot cas, en el fet que si la classificació de textos per gèneres es basa en l'objecte concret i està condicionada pels *models culturals*, la classificació per tipus parteix de la idea abstracta que els parlants tenen dels textos, i intenta definir les categories, els *models abstractes*, segons les quals s'organitzen.¹⁰ A més a més, els models culturals no són absents de l'estudi dels tipus, i moltes tipologies tenen en compte factors externs (les característiques de la situació comunicativa i les funcions comunicatives), a més dels interns (els trets lingüístics i l'estructura del text).

Sigui com sigui, la distinció entre gèneres o classes –descrits des d'una perspectiva situacional, comunicativa (èmica)– i tipus de text –descrits des d'una perspectiva teòrica (ètica)– sembla necessària, ja que uns i altres parteixen d'unitats d'anàlisi que no es corresponen. Així, per exemple, el gènere *article periodístic* no s'associa a un sol tipus de text, sinó que pot

10. CHISS I FILLIOLET (1987) descriuen l'oposició entre classificacions populars (com la dels gèneres) i classificacions sàvies (com la dels tipus) a partir de l'oposició entre models culturals i models abstractes.

utilitzar un tipus *narratiu* o un tipus *expositiu* com a tipus de text dominant. Tanmateix, en moltes tipologies actuals aquests dos conceptes es mesclen i, com veurem en l'apartat següent, algunes teories sobre els gèneres són presentades com a tipologies textuals.

2.2. Tipologies textuals

Els criteris d'identificació i de classificació dels tipus textuals són ben diversos.¹¹ Les tipologies més abundants són les de base *funcional*, com les de LONGACRE (1976) i KINNEAVY (1971), però també hi ha tipologies de base *enunciativa*, com la de BRONCKART i els seus col·laboradors (1985), de base *cognitiva*, com la de WERLICH (1975, 1982), o de base *funcional-cognitiva*, com la d'ADAM (1990, 1992).¹²

Les *tipologies funcionals* es basen en la identificació de diferències funcionals entre textos i dels tres lingüístics que s'associen a aquestes diferències. LONGACRE (1976) proposa una tipologia de quatre tipus bàsics definits en relació als paràmetres enllaç cronològic i orientació a l'agent: *narracions*, *procediments*, *comportaments* i *exposicions*. KINNEAVY (1971) defineix diferents tipus de text a partir de quatre funcions bàsiques –inspirades en els funcions de llenguatge de JAKOBSON–: expressiva, persuasiva, referencial i literària.

Les *tipologies enunciatives* han evolucionat des de la teoria de l'enunciació de BENVENISTE. Aquestes tipologies parteixen de la relació que estableix el subjecte enunciator en el moment de producció de missatge entre els elements lingüístics i els extralingüístics. Cada tipus de text es caracteritza per la seva utilització en un context d'acció discursiva¹³ determinat i per unes marques lingüístiques de superfície particulars. Des d'aquesta perspectiva, BRONCKART *et al.* (1985) proposen un model de quatre tipus de text arquetípics: *relat*, *narració*, *discurs teòric* i *discurs interactiu*.

Les *tipologies cognitives* pretenen explicar el funcionament dels textos a partir de les operacions de textualització de determinats processos cognitius. Així, els tipus textuals de WERLICH (1975, 1982) es construeixen a partir d'una base cognitiva: *descripció* (procés cognitiu de percepció en l'espai), *narració* (procés cognitiu de percepció en el temps), *exposició* (procés cognitiu de comprensió), *argumentació* (procés cognitiu de judici) i *instrucció* (procés cognitiu de planificació).

ADAM (1990, 1992), com WERLICH, explica l'operació de textualització com un procés que es desenvolupa a partir d'un nivell cognitiu subjacent (ho expliquem més en detall a §2.4.1), i, a més a més, relaciona els tipus resultants amb diferents funcions comunicatives, d'aquí que sembli més adequat considerar la seva classificació com una *tipologia de base funcional-cognitiva*. La proposta més recent d'Adam (1992) redueix la tipolo-

11. SCHNEUWLY (1995) calcula que hi ha un centenar de classificacions diferents dels textos (comprentent gèneres i tipus).

12. MILIAN (1990) i CUENCA (1992) –que fan una distinció entre tipologies funcionals i tipologies enunciatives– situen les tipologies de WERLICH (1975, 1982) i ADAM (1990) entre les de base funcional. En canvi, SCHNEUWLY (1995) –que classifica les tipologies en tres grups: funcionals, enunciatives, i procedimentals o cognitives inclou les tipologies i ADAM en el grup de les procedimentals i cognitives.

13. Per a BRONCKART (1985, 1992), el context d'acció discursiva es constitueix en el marc de tres sistemes de coordenades formals: coordenades relatives al **món objectiu** –per les quals s'avalua la veritat, i l'eficàcia, de l'acció–, coordenades relatives al **món social** –sobre la base de les quals s'avalua l'adequació de l'acció a les normes socials–, i coordenades relatives al **món subjectiu** –per les quals s'avaluen les pretensions d'autenticitat de l'acció.

logia anterior (1990), de sis tipus, a cinc prototipus textuals: *relat, descripció, argumentació, explicació i diàleg*.

Al marge de les classificacions estrictament tipològiques, hi ha una altra forma de classificació dels textos que es basa en la noció de *registre*. Els registres, o varietats funcionals, es defineixen a partir de paràmetres extralingüístics com el *camp*, el *mode*, el *tenor* funcional i el *tenor interpersonal* (GREGORY i CARROLL, 1978); que tenen en compte el contingut del text, el canal, el context social, els participants, la funció comunicativa, etc. És a dir, els registres, d'acord amb la distinció que hem fet més amunt entre gèneres i tipus, i en contra del que afirma MILIAN (1990) –per a qui *registre* és equivalent a *tipus de text*– no es poden considerar *tipus de text* sinó *gèneres* o *classes de text*.

En aquesta línia, CASTELLÀ (1992) proposa una «*tipologia contextual*», que és, en realitat, un model de classificació de gèneres o classes de text que incorpora la noció de registre. Per a CASTELLÀ (1992: 236),

«els gèneres (o classes de text, o registres) [són] formes textuals convencionalitzades per a situacions *arquetípiques*, creades per la societat per facilitar la intercomunicació (...) Són uns clixés textuals absolutament patents, perfectament coneguts i reconeguts pels individus i que formen part de la seva competència textual (...) [són] formes lingüístiques fixades per unes condicions contextuais exteriors i prèvies al text, que l'han conformat històricament amb una fesomia particular.

El paral·lelisme entre aquesta definició de CASTELLÀ i la que fa BIBER (1989) de *gènere* (§2.1) és prou evident. La novetat de la proposta de CASTELLÀ és que vol integrar la noció de gènere i la noció de tipus en un sol model de caracterització dels textos. Així, parla d'una tipologia basada en dos paràmetres de caracterització: el primer paràmetre és una agrupació dels «gèneres (o classes de text, o registres)» per àmbits d'ús; per exemple, els gèneres «recensió», «article», «comunicació», «ponència» s'agrupen en l'*àmbit científic*, i els gèneres «nota», «cartes», «postals», «instruccions», «converses» s'agrupen en l'*àmbit quotidià*. El segon paràmetre és un sistema de caracterització dels gèneres i de cada text concret que presenta no com a forma de classificació dels textos, sinó com a sistema de «*tècniques discursives* a disposició dels parlants en les seves tasques de construcció i interpretació de textos» (CASTELLÀ 1992: 238). En aquest sistema de tècniques discursives, CASTELLÀ agrupa, al voltant dels quatre factors de definició dels registres, una sèrie de «trets contextuais» inspirats en SANDIG (BERNÁRDEZ, 1982), BRONCKART (1985), HALLIDAY (MARÍ, 1983, HALLIDAY, 1985), LONGACRE (1983), ADAM (1984) i WERLICH (ISENBERG, 1987). Els trets no són oposicions binàries (+/-), sinó dimensions, és a dir, gradacions de valors que poden aparèixer amb una intensitat més o menys gran. Per exemple, el factor de definició de registres «mode» agrupa els trets «oral/escrit», «espontani/preparat», «simultaneïtat espacial/no simultaneïtat espacial», «simultaneïtat temporal/no simultaneïtat temporal» i «multidireccional/unidireccional», cadascun dels quals inclou trets intermedis, com «escrit per ser dit», «lectura en veu alta», etc., en la dimensió «oral/escrit».

2.3. Tipus de text i heterogeneïtat textual

Una classificació tradicional dels tipus de text és la que fa una distinció entre, bàsicament, *narració, descripció, argumentació i explicació*. De vegades s'afegeixen també

el tipus *poètic* o *retòric* i el *diàleg*, o en lloc de l'explicació es proposa un tipus *expositiu* i un tipus *directiu*. En la moderna teoria retòrica dels gèneres aquestes categories textuais són considerades models construïts per la pràctica social que el parlant competent és capaç de produir i d'interpretar, és a dir, segons la distinció que hem fet més amunt, es consideren *gèneres* i no *tipus*. Tanmateix, és evident que no podem definir aquestes classes de text amb els mateixos criteris amb què definim les categories que BIBER (1988) anomena *gèneres*. Com hem vist més amunt, el gènere *article periodístic* pot ser produït amb un tipus dominant *argumentatiu* o *narratiu*, o bé pot contenir fragments *narratius*, *descriptius*, *argumentatius* i *explicatius*, sense que cap d'aquests domini clarament sobre els altres.

En la retòrica clàssica, els *gèneres* eren classes de text que es definien a partir de criteris contextuais. Per a Ciceró, els gèneres oratoris del discurs depenien de a *quaestio*, és a dir, del contingut, del tema a debatre, que podia ser general (la *tesi*) o particular (la *hipòtesi*).¹⁴ Els temes particulars, a diferència dels generals, estaven lligats a fets, circumstàncies, persones, llocs i temps concrets, els quals corresponien a un gènere específic. El quadre següent, que prenem i traduïm de BARTHES (1979: 210), mostra les característiques dels tres gèneres oratoris definits per Ciceró: *deliberatiu*, *forense* i *panegíric*.¹⁵

Gèneres	Auditori	Finalitat	Objecte	Temps	Raonament (dominant)	Llocs comuns
1 DELIBERATIU	membres d'una assemblea	aconsellar/ desaconsellar	útil/ perjudicial	futur	exemple	possible/ impossible
2 FORENSE	jutges	acusar/ defensar	just/injust	passat	entimema ¹⁶	real/ no real
3 PANEGÍRIC	espectadors, públic	lloar/blasmar	bell/lleig	present	comparació amplificadora	més/ menys

En canvi, la narració, la descripció o l'argumentació no eren gèneres de discurs, sinó *parts* del discurs. La retòrica d'Aristòtil distingia cinc operacions principals en l'acte de producció del discurs: *inventio* (trobar què dir), *dispositio* (ordenar allò que hem trobat), *elocutio* (donar forma verbal als arguments), *actio* (pronunciar el discurs com un actor) i *memoria* (recórrer a la memòria). La *dispositio* –que aquí ens interessa especialment, perquè té a veure amb l'estructura del discurs– parteix d'una dicotomia entre *animos impellere* (emocionar) i *rem docere* (informar i convèncer) que ordena el discurs en un bloc passional i un bloc demostratiu. El primer conté l'*exordi* (l'inici del discurs, on es pretén captar l'atenció i la bona disposició de l'oïdor) i l'*epíleg* (el final, on es resumeixen els fets i on s'apela als sentiments de l'oïdor). El segon conté la *narratio* (el relat i la descripció dels fets) i la *confirmatio* (l'exposició dels arguments amb què es vol convèncer l'oïdor). La *narratio* no és

14. *Tesi* i *hipòtesi* no tenen aquí el mateix sentit amb què acostumem a trobar-los. Per a Ciceró la *tesi* és un tema general, sense cap paràmetre de temps ni lloc; en canvi, la *hipòtesi* és un tema particular, lligat a fets, personatges, llocs i temps específics (BARTHES, 1970).

15. Prenem a RIGAU (1981: 31) la denominació catalana dels tres gèneres: discurs deliberatiu (*genus deliberatiuum*), discurs forense (*genus iudiciale*) i discurs panegíric (*genus demonstratiuum*).

16. Sil·logisme en què una de les premisses està sobreentesa, i consta per tant de dues proposicions tan sols, l'antecedent i el conseqüent (Institut d'Estudis Catalans, 1995).

un relat pròpiament dit, sinó una pròtasi argumentativa; la seva funció és preparar l'argumentació que es presenta en la *confirmatio*, i en aquest sentit ha de ser clara, versemblant i breu. D'altra banda, conté dos tipus d'elements: els *fets* –que s'han de presentar en un ordre versemblant– i les *descripcions* –que no s'ajusten a un eix cronològic, com els fets, sinó que tenen un caràcter duratiu, aspectual (BARTHES, 1970).¹⁷

Així doncs, en la retòrica clàssica cada text pertany globalment a un gènere específic i s'estructura internament en diverses parts que tenen una funció concreta: emocionar o informar per tal de convèncer. Aquesta estructuració en parts sembla una bona manera de tractar un dels problemes fonamentals de les tipologies textuales: el de l'heterogeneïtat interna dels textos.

En el marc de l'estudi contemporani de les tipologies textuales, la necessitat de donar raó de l'heterogeneïtat interna dels textos reals ha portat, com subratlla CHISS (1987), a l'aparició de propostes teòriques diversificades i complexes. El model d'ADAM (1990, 1992), per exemple, ha incorporat els components situacionals-enunciatius i el concepte de *seqüència* per poder explicar l'heterogeneïtat interna dels textos sense renunciar a descriure uns tipus teòrics. D'altra banda, BRONCKART (1985) construeix una tipologia múltiple a través de l'anàlisi de textos arquetípics (relat, narració, discurs teòric i discurs interactiu) i textos intermedis. WERLICH (1975) dóna compte de l'heterogeneïtat tot descrivint els textos com a successions de seqüències parcials que es classifiquen en tipus de text distints i d'igual importància (descriptiu, narratiu, expositiu, argumentatiu i directiu). Finalment, CASTELLÀ (1992: 237-238) introdueix la noció de «funció o actuació lingüística complexa», la qual es compon de «diversos actes menors (...) (sol·licitar X implica presentar-se, demostrar interès, exposar unes necessitats o aptituds, plantejar una solució, etc.)».

Només des d'una perspectiva analítica que consideri l'heterogeneïtat és possible defensar, per exemple, l'existència d'un tipus de text com la narració. Aquest és segurament el tipus clàssic més ben estudiat, i hi ha una certa unanimitat quant a l'existència d'una estructura prototípica d'aquest tipus, que inclouria diverses seccions com l'orientació, l'acció, l'objectiu i el problema, i altres.¹⁸

Tambe l'argumentació sembla tenir una estructura bàsica, que inclouria una introducció, una explicació del tema que s'està considerant, una presentació dels arguments, proves i refutacions, i una conclusió. Tanmateix, hi ha més diversitat en la bibliografia quant a allò que es pot considerar argumentatiu: CONNOR i LAUER (1985), per exemple, no creuen que l'argumentació sigui un tipus independent, sinó que la consideren part del discurs *persuasiu*.

Menys clara és l'estructura interna dels altres tipus: HATCH (1992) dubta que la descripció, entesa en un sentit ampli, tingui una estructura bàsica, i comenta que, en tot cas, podríem definir diversos components d'aquest tipus per a cada classe de descripció; per exemple, la descripció d'un apartament acostuma a fer-se seguint un recorregut espacial, com si el parlant s'anés movent d'un lloc a l'altre i anés descrivint allò que veu (LINDE i LABOV, 1975).

El text explicatiu és el menys definit dels quatre que hem proposat al principi d'aquest apartat (narració, descripció, argumentació i explicació). Des d'una perspectiva didàctica, MILIAN (1995) i MARTÍNEZ i RODRÍGUEZ (1995) inclouen en el tipus explicatiu allò que altres (CASTELLÀ, 1992) denominen textos expositius i també els textos directius (o instructius). ADAM (1992), en canvi, comenta que la confusió entre textos explicatius i

17. Vegeu també ALBADALEJO (1989) i LABORDA (1993).

18. Entre els autors que han proposat que les narracions tenen una estructura bàsica universal hi ha LABOV (1972), LABOV i WALETSKY (1967) –des de la lingüística–; i MANDLER i JOHNSON (1977), MANDLER (1978), MANDLER *et al.* (1980) –des de la psicologia cognitiva.

textos expositius («expositius» i «directius», respectivament, a CASTELLÀ, 1992) de les primeres classificacions tipològiques (inclosos treballs anteriors del mateix ADAM) és errònia, i que cal distingir-los: mentre que els primers responen a la pregunta «per què ser/esdevenir tal o fer tal cosa?»¹⁹, els segons respon a «com...?». Els textos expositius serien, d'acord amb aquesta proposta, variants dels prototipus explicatiu, el qual inclouria també una altra forma d'explicació, la *justificació*, que Adam defineix com la resposta a la pregunta «per què afirmar això?»¹⁹ No hi ha un acord general sobre l'estructura del tipus explicatiu, però sembla que, com en el cas de la descripció, pot dependre de cada variant.

2.4. Les seqüències textuais

El fet que sigui possible (o almenys defensable) definir una estructura interna dels tipus narratiu, descriptiu, argumentatiu i explicatiu (entre d'altres) mostra que els tipus de text, tal com són definits pels autors que hem revisat en aquest article, no han de ser considerats la unitat mínima de classificació tipològica. Com hem vist més amunt, ja en la retòrica d'Aristòtil la *narratio* és una part del discurs que conté la narració pròpiament dita (el relat dels fets) i la descripció. En la lingüística moderna, els estudis sobre l'estructura de la narració (desenvolupats sobretot a partir de LABOV i WALETSKY, 1967) han mostrat que les diferents seccions de la narració es caracteritzen per trets lingüístics particulars. Així, per exemple, l'ús del perfet i de l'imperfet d'indicatiu varia en cada part de la narració: mentre que en la secció d'orientació predomina l'imperfet, en la d'acció predomina el perfet.

L'anàlisi dels textos a partir de tipologies que es basen en unitats d'anàlisi heterogènies (§2.3.) pot conduir fàcilment a errors de caracterització. En moltes narracions, les seccions com l'*acció* —que són les que fan avançar la història— són les dominants, i això fa que hi predomini l'ús de formes verbals com el perfet, que permet expressar la progressió dels fets. Aquesta major presència de trets d'un determinat tipus en un text concret fa que alguns autors recorrin a la noció de «dominància» per resoldre el problema d'analitzar els textos heterogenis. Els textos són observats de manera global i descrits segons el tipus «dominant». Tanmateix, és possible que un escriptor o un parlant decideixi que per narrar bé una història ha de descriure amb detall tots els elements (personatges, espai, temps...) presents en la situació, i que en el text que en resulti domini la descripció sobre la narració. En aquest cas, haurem de considerar el text com a descriptiu o com a narratiu?

Per evitar aquests problemes, cal partir d'una unitat de classificació tipològica menor, a mig camí entre el text i l'oració, que permeti donar raó, de manera més exacta, de la relació entre el text i la selecció de formes lingüístiques particulars. En aquest apartat definim una unitat de classificació de tipus textuais que sembla ajustar-se a aquestes característiques: la *seqüència textual*. La nostra proposta parteix de les seqüències textuais d'ADAM (1990, 1992), però en modifica la caracterització: per a nosaltres, les seqüències textuais són grups de proposicions que realitzen lingüísticament el mateix procés cognitiu (§2.4.3.). La validesa d'aquesta unitat d'anàlisi per donar raó de la selecció, en el discurs, de formes lingüístiques particulars és il·lustrada a l'apartat §4, per mitjà de l'anàlisi de la selecció del pretèrit indefinit en diferents tipus de seqüències textuais.

19. Com comentem més endavant, les diferències entre els tipus de text de la proposta d'Adam són poc clares. La pregunta «per què afirmar això?» podria servir per caracteritzar també l'*argumentació*, i no només aquest subtipus *explicatiu* que anomena «justificació».

2.4.1. Seqüències, macroproposicions i proposicions

Entre les tipologies que volen donar raó de l'heterogeneïtat composicional dels textos, té un cert atractiu la que proposa ADAM (1990), tot i que, con veurem, presenta alguns problemes que caldria resoldre. ADAM defineix el *text* com una *estructura seqüencial* fonamentalment heterogènia. En tant que *estructura*, el text és una entitat relativament autònoma, dotada d'una organització jeràrquica interna en la qual les parts estan lligades les unes a les altres i amb el tot que constitueixen. En tant que *seqüencial*, cada text es compon d'un nombre indeterminat de seqüències, completes o incompletes. La *seqüència* és una unitat textual constituïda per paquets de proposicions, o *macroproposicions*, les quals al seu torn estan formades per (*micro*)*proposicions*. ADAM representa aquesta estructura composicional entre claudàtors:

[# T # [Seqüència(es) [macroproposició(ons) [proposició(ons)]]]],

on # representa la delimitació del text per les marques de principi i fi, i on T és el text, que en aquest cas estaria format per una sola seqüència. En textos amb més d'una seqüència, les seqüències poden estar en relació d'*inserció*; per exemple:

[seq. argumentativa [seq. narrativa] seq. argumentativa];

o de *dominació*; per exemple:

[seq. narrativa [seq. descriptiva]]

L'estructuració seqüencial és el nivell intermedi d'un model de producció del text que conté també un nivell cognitiu i un nivell de textualització: el nivell cognitiu és el de les *superestructures esquemàtiques*, terme que serveix a ADAM per descriure un nivell prelingüístic d'organització dels esdeveniments, dels estats-propietats i dels conceptes; el segon nivell és el de les *estructures seqüencials*, on es pot descriure l'organització jeràrquica dels textos en termes d'estructura seqüencial, i on se situa l'organització lingüística específica de cada tipus de seqüència; finalment, al nivell de la *textualització*, ADAM situa els aspectes enunciatius i més pròpiament textuals de l'encadenament de les unitats lingüístiques (lligams en cadenes, segmentació, pauses i parèntesis). El quadre següent il·lustra aquest model (ADAM, 1990: 96):

NIVEAU A (PRE-LINGUISTIQUE, PLAN COGNITIF): SUPERSTRUCTURES SCHEMATIQUES

Arrangements d'événements, d'états, de concepts

NIVEAU B:	B1: Organisation linguistique hiérarchique commune à toutes les formes de mise en Texte: (Prop (macro-prop (Séq. (Texte))))
-----------	---

STRUCTURES

SEQUENTIELLES	B2: Organisations linguistiques spécifiques (les types de séquences)
---------------	--

NIVEAU C:

TEXTUALISATION

C1: Prise en charge (espaces sémantiques)	C2: Segmentations (du plan de texte à la ponctuation)
	C3: Périodes et parenthésages
	C4: Liages en chaînes

En el nivell de les estructures seqüencials (nivell B) s'organitzen les diverses unitats del text: seqüències, macroproposicions i proposicions. Les *seqüències* coincideixen amb els *tipus* textuals, que són descrits com a formes d'articulació de les proposicions. És el mateix valor composicional que WERLICH (1982) atribueix als tipus de text, els quals considera normes ideals d'estructuració distintiva del text. La definició precisa d'aquests tipus textuals no és definitiva, i de fet entre ADAM (1990) i ADAM (1992) hi ha hagut canvis substancials: mentre que en el primer llibre l'autor proposa sis tipus d'estructures seqüencials de base (narratiu, descriptiu, argumentatiu, instructiu-injuntiu, explicatiu-expositiu i dialogal-conversacional), en el segon els redueix a cinc (relat, descripció, argumentació, explicació i diàleg).

En segon lloc hi ha les *macroproposicions*, que són les unitats constitutives de la seqüència. Es tracta d'unitats menors que són determinades tipològicament, per l'organització lingüística dels esdeveniments, estats i conceptes que constitueixen el nivell cognitiu, pre-lingüístic, previ a la textualització. Les macroproposicions d'ADAM coincideixen amb les seccions o parts dels tipus textuals que diversos autors han proposat en analitzar els textos narratius, descriptius, argumentatius, etc. Una narració, per exemple, pot contenir les següents macroproposicions, que són molt semblants a les seccions de la narració de LABOV i WALETSKY (1967): *orientació, complicació, acció, resolució, situació final, moralitat*. Igualment, l'argumentació i l'explicació estan formades per unes macroproposicions bàsiques: en el cas de l'argumentació hi ha la *idea principal*, la *inferència* i la *conclusió*; en el cas de l'explicació, ADAM parla de l'*exposició*, la *resposta* i la *conclusió*.

Finalment, les macroproposicions estan constituïdes per les *proposicions*, que són la unitat mínima del text. Així, un text pot estar format per una seqüència narrativa, la qual, al seu torn, es compon de macroproposicions narratives formades sobre la base de proposicions també narratives.

2.4.2. *Problemes de la proposta d'ADAM*

Encara que el concepte d'estructura seqüencial d'ADAM facilita la descripció de l'heterogeneïtat interna dels textos, la proposta d'aquest autor presenta alguns problemes. Per començar, no totes les macroproposicions són caracteritzades en base als mateixos paràmetres: d'una banda, les macroproposicions narratives, argumentatives i explicatives són identificades i definides des d'una concepció lineal del discurs, i constitueixen, respectivament, la base de les seqüències narratives, argumentatives i explicatives; en canvi, les seqüències descriptives són descrites sobre la base de *macrooperacions* o procediments de construcció (*ancoratge, aspectualització, assimilació, inserció*). Possiblement, aquesta irregularitat de tractament prové de la idea generalitzada de la manca d'una estructura lineal bàsica en la descripció (§2.3), però aquest fet no justifica la diferència de tractament, sinó que suggereix que potser la perspectiva lineal no és la més adequada per a l'elaboració d'un model teòric del tipus de seqüència.

En segon lloc, i com comenta el mateix ADAM, la definició exacta de cada tipus de seqüència no és la definitiva, i alguns problemes queden sense resoldre: per exemple, les macroproposicions explicatives no serveixen per descriure totes les variants del tipus explicatiu (és a dir, l'exposició, la justificació i les instruccions); d'altra banda, les diferències entre el tipus argumentatiu i l'explicatiu, o entre l'explicatiu i el descriptiu, són poc clares.

Un altre problema de la proposta d'ADAM és que, tot i que situa les macroproposicions i les seqüències en el nivell on s'organitzen lingüísticament els esdeveniments, estats i conceptes que constitueixen el nivell cognitiu, a l'hora de descriure les macropro-

posicions ho fa funcionalment, i no des d'una perspectiva de base cognitiva. És a dir, per exemple, les macroproposicions de la narració són les seccions on el parlant situa l'acció i els participants en unes coordenades de temps i espai, on explica un conflicte i la solució del conflicte, on s'avaluen els fets i on es proposa un ensenyament moral, etc.

Finalment, la diferència entre d'una banda seqüències inserides o dominades i d'altra banda macroproposicions no és del tot clara. ADAM parla de la possibilitat que, per exemple, una seqüència argumentativa en contingui una altra de narrativa, la qual cosa li permet descriure l'heterogeneïtat del text argumentatiu amb força claredat. El procediment d'inserció és teòricament il·limitat, i s'acaba en aquell punt —que ADAM no descriu— on la seqüència inserida no en pot contenir d'altres, i passa a ser definida per les macroproposicions que la constitueixen. Aquest plantejament és problemàtic en dos sentits: (a) en primer lloc, ADAM no ens diu com podem distingir les seqüències inserides de les macroproposicions; (b) en segon lloc, les macroproposicions són indistinguibles pel contingut, és a dir, pels esdeveniments que es van succeir en la història (com les macroproposicions narratives *orientació*, *complicació*, *acció*, *resolució*, *situació final*), i no per la forma d'articulació (*narrativa*, *descriptiva*, etc.) de les proposicions, que és com ADAM descriu les seqüències. Això fa que ADAM no pugui donar raó, per exemple, del fet que algunes macroproposicions narratives no són pròpiament narratives, sinó que es corresponen amb altres formes d'articulació del text; és evident, per exemple, que la macroproposició narrativa *orientació*, on són descrits els elements que intervenen en la història, és més a prop de les macroproposicions descriptives que d'una macroproposició pròpiament narrativa com l'*acció*.

2.4.3. Una tipologia seqüencial i semànticocognitiva

Davant d'aquests problemes, sembla defensable una modificació de la proposta d'ADAM que permeti: (a) tractar d'una manera homogènia tots els tipus de seqüències; (b) identificar uns tipus mínims de seqüències i definir els trets bàsics d'aquests tipus de manera que puguem donar raó de totes les variants possibles; (c) relacionar aquests tipus amb els processos cognitius que els motiven; i (d) resoldre el problema de la confusió entre seqüències inserides mínimes i macroproposicions.

Per començar, el problema de la confusió entre seqüències inserides mínimes i macroproposicions es resol si prescindim del concepte de macroproposició i redefinim la noció de seqüència. Les *seqüències* són, per a nosaltres, *grups de proposicions que realitzen lingüísticament el mateix procés cognitiu d'organització d'estats o d'esdeveniments*. El nombre de proposicions que pot contenir una seqüència és indeterminat; podem trobar des de seqüències d'una sola proposició fins a seqüències formades per un nombre teòricament il·limitat de proposicions. Un text conté seqüències de diversos tipus que s'inserixen les unes en les altres mitjançant procediments de textualització que assegurin la cohesió i la coherència del text.

Cada seqüència realitza lingüísticament un procés cognitiu d'organització d'estats o d'esdeveniments. Aquesta característica de les seqüències ja apareix en el model d'ADAM, com hem vist més amunt, encara que ADAM parla d'un tercer procés d'organització de *conceptes*, que nosaltres pensem que cal incloure en els estats o, si ho volem dir d'una altra manera, en un procés d'organització de fenòmens (estats o conceptes) no dinàmics. Aquests processos podrien estar relacionats amb les nocions semàntiques d'*estativitat* i *dinamicitat*. COMRIE (1976) parla d'estativitat en relació amb situacions que es mantenen esta-

bles mentre no es produeix alguna cosa que hi provoca un canvi; paral·lelament, són situacions dinàmiques aquelles que impliquen un canvi continu, encara que aquest canvi es pot aturar si no hi ha un impuls continu d'energia que el manté. Una situació com *Roldan sap més coses de les que diu* és estàtica, mentre que *Roldan corre* és dinàmica. Dins les situacions dinàmiques encara és possible fer una distinció entre les *no cícliques*, que podrien, teòricament, mantenir-se indefinidament (com *La nena dorm*), i les *cícliques*,²⁰ que impliquen un punt final (com *Em lleva a les vuit del matí*).

Les nocions d'estativitat i dinamicitat, que impliquen respectivament manca de moviment i moviment en el temps i en l'espai, contenen alguns dels trets o dimensions que en proposen en algunes tipologies de caracterització funcional. Per exemple, LONGACRE (LONGACRE 1976, LONGACRE i LEVINSOHN 1978) proposa el «chronological linkage» (vinclle cronològic) com un dels paràmetres de definició de quatre tipus de text bàsics (*narracions, procediments, comportaments, exposicions*). Narracions i procediments es caracteritzen pel tret + *vinclle cronològic*; en canvi, comportaments i exposicions són -*vinclle cronològic*. D'altra banda, el fet que narracions i procediments tinguin una organització temporal ha fet que alguns autors (GREIMAS 1983, BOUCHARD 1991) consideressin els segons una varietat dels primers. ADAM (1992) parla també de l'organització temporal dels procediments (els quals, com hem comentat més amunt, descriu com una variant del tipus explicatiu), però nega que puguin ser considerats un tipus de narració, ja que difereixen clarament en la seva representació textual; en tot cas, apunta la possibilitat que els procediments siguin actualitzacions particulars del tipus descriptiu. Per a LONGACRE, l'oposició entre narracions i procediments depèn d'un altre paràmetre: «agent orientation» (orientació a l'agent). Els textos narratius s'orienten clarament a un agent a partir del qual o respecte al qual construeixen el contingut; els procediments, en canvi, no tenen aquesta orientació a l'agent.

WERLICH (1982), d'altra banda, afirma que els textos es correlacionen amb determinats processos cognitius de categorització textual: percepció en l'espai (tipus descriptiu), percepció en el temps (tipus narratiu), anàlisi o síntesi de conceptes (tipus explicatiu), judicis (tipus argumentatiu) i planificació d'accions futures (tipus directiu —és a dir, instruccions o procediments). Les nocions de dinamicitat i estativitat són absents d'aquesta formulació, encara que implícitament les trobem en els «text idioms» (expressions textuales) en què es manifesten els tipus de text. Així, les expressions textuales que constitueixen els tipus descriptiu, explicatiu i argumentatiu són frases que expressen fenòmens, identifiquen i relacionen fenòmens, i atribueixen qualitats, respectivament; és a dir, conceptes (**fenòmens** i **qualitats**) associats a la noció d'estativitat. Al mateix temps, les expressions textuales dels tipus narratiu i directiu són frases que assenyalen o reclamen, respectivament, l'**acció** en la seqüència; és a dir, són fonamentalment dinàmics.

BENVENISTE (1966, 1974) parla de dos tipus d'enunciació en la llengua: la *història* i el *discurs*. La *història* és la presentació dels fets que es produeixen sense cap intervenció del locutor en el relat, gairebé com un relat sense narrador. El *discurs*, en canvi, implica la presència d'un locutor en el relat, gairebé com un relat sense narrador. El *discurs*, en canvi, implica la presència d'un locutor i un oïdor, i la intenció del primer d'influir d'alguna mane-

20. Prenem els termes *cíclic* i *no cíclic* de BULL (1960). La distinció que estableix BULL entre situacions cícliques i situacions no-cícliques es correspon a la distinció entre situacions *tèliques* i situacions *atèliques*, respectivament. Com explica BLASCO (1982: 111), el concepte semàntic *tèlic* (del grec *télos* 'fi') va ser introduït per GAREY (1957) i permet «destriar verbs que impliquen la superació d'un límit (d'un *télos*) dels que no expressen aquest contingut semàntic».

ra el segon, és a dir, el discurs inclou tota l'enunciació no històrica, tots els discursos orals i els discursos escrits en què una persona s'adreça a una altra, en què el locutor és l'enunciador i la persona és l'eix organitzador d'allò que es diu. Per a BENVENISTE, el sistema verbal del francès s'organitza en dos subsistemes de temps i persona la funció dels quals és permetre un d'aquests dos tipus d'enunciació.

BRONCKART (1992) substitueix la *història* benvenistiana per la *narració* («l'ordre du raconter») i el *discurs* per l'*exposició* («l'ordre de l'exposer»), i amplia el model amb un altre paràmetre de definició dels tipus de discurs (o d'enunciació): l'oposició *implicació/autonomia*. En primer lloc, la dicotomia *narració/exposició* dóna raó del distanciament i la presència –respectivament– dels referents respecte de l'espai-temps de producció. Quan hi ha distanciament, el fet o l'estat que s'explica (el referent) és organitzat cronològicament en el temps a partir d'un moment inicial o origen; quan aquest fet o estat és present en la situació d'interacció, aquesta organització cronològica és innecessària. La segona oposició dóna raó de la implicació i l'autonomia del discurs respecte de la situació material d'enunciació. Quan el discurs és implicat, és a dir, quan s'articula explícitament en relació amb un o diversos paràmetres de la situació (emissor/receptor, espai/temps de producció), el parlant selecciona formes díctiques; en canvi, no les selecciona quan és autònom o independent de la situació d'enunciació. La combinació dels eixos *narració/exposició* i *implicació/autonomia* permet a BRONCKART proposar quatre prototipus discursius: el *discurs interactiu* (*exposició* i *implicació*), el *discurs teòric* (*exposició* i *autonomia*), el *relat* o discurs amb origen díctic (*narració* i *implicació*) i la *narració* o discurs amb origen anafòric (*narració* i *autonomia*).

Narracions i procediments (o instruccions) –a LONGACRE i WERLICH– i història i «ordre du raconter» –a BENVENISTE i BRONCKART– són conceptes fàcilment relacionables amb la noció de dinamicitat. Alhora, comportaments i exposicions –a LONGACRE–, descripcions, explicacions i argumentacions –a WERLICH– i, potser, discurs i «ordre de l'exposer» –a BENVENISTE i BRONCKART– es poden vincular a la noció d'estativitat.

En el model que proposem en aquest article, els processos cognitius d'organització d'estats (de valor semàntic *estatiu*) i d'esdeveniments (de valor semàntic *dinàmic/no cíclic* i *dinàmic/cíclic*) serien representants lingüísticament en tres tipus de seqüències bàsiques, que hem volgut denominar amb la terminologia clàssica: *descripcions d'estats*, *descripcions d'accions* i *narracions*. Les descripcions d'estats (de valor estatiu) serien les descripcions tradicionals, que inclourien tant les descripcions de trets físics i psicològics com les descripcions de conceptes; les descripcions d'accions (de valor dinàmic/no cíclic) serien les descripcions de situacions no puntuals, que no impliquen necessàriament un final; les narracions (de valor dinàmic/cíclic) serien els relats d'esdeveniments, de fets, que impliquen un canvi des d'un moment inicial fins a una situació final.²¹

Aquestes seqüències serien seleccionades pel parlant en el procés de construcció del text en funció dels paràmetres contextuals de la situació concreta d'enunciació (el temps, l'espai, el propòsit comunicatiu, els participants i d'altres). El resultat serien textos diferents descriptibles des d'una tipologia dels gèneres, o des d'una tipologia dels textos que tingués en compte

21. Una perspectiva semblant és la que trobem en la Teoria de la Representació Discursiva, en la qual les oracions són classificades per la seva pertinença a un de tres tipus aspectuals –fets (o «events», que vénen a ser allò que aquí anomenem situacions dinàmiques/cícliques), processos (o situacions dinàmiques/no cícliques) i estats (o situacions estatives)– i segons el tipus aspectual de les oracions implicades, s'apliquen diferents regles de construcció del discurs (CAENEPEL i MOENS, 1994: 6).

els factors que intervenen en la situació comunicativa. Així, per exemple, la perspectiva temporal de passat en una descripció d'accions produiria una descripció d'accions habituals en el passat (com els records sobre la celebració dels nadals de la infantesa del parlant), mentre que la perspectiva atemporal en la mateixa descripció d'accions produiria un text directiu (com les instruccions que dóna un venedor al seu client sobre l'ús del microones).

3. EL SIGNIFICAT DEL PRETÈRIT INDEFINIT

3.1. *El significat prototípic i els valors contextuals*

En la bibliografia descriptiva catalana s'ha fet més atenció a la forma dels temps verbals que al seu significat. Tanmateix, hi ha algunes definicions del pretèrit indefinit que podem recordar aquí. BADIA (1994), per exemple, descriu el significat fonamental d'aquest temps, i ell i altres autors (FABRA 1956, MARVÀ 1968, entre d'altres) n'han descrit els valors contextuals.

BADIA (1994) descriu el pretèrit indefinit (*he trencat*) com un temps *absolut* de significat *passat i perfectiu*. Com a temps absolut, el punt de referència en relació amb el qual se situa l'acció expressada pel verb és el moment de l'enunciació. Com a temps de significat passat, aquesta acció se situa abans del moment de l'enunciació.²² Com a temps perfectiu, «hom s'hi fixa en el moment en què es considera realitzada l'acció verbal» (BADIA, 1994: 160).

Pel que fa als valors contextuals del pretèrit indefinit, per a FABRA (1956: 169) aquest temps expressa:

«a) un fet que s'acaba de produir o que s'ha produït en un temps encara actual.

- (1) *El gos s'ha menjat la cansalada*
- (2) *L'espectacle ha estat una enganyifa*

b) un fet habitual o cert en qualsevol moment (el verb ha d'anar acompanyat d'un adverbi de temps o d'una expressió equivalent).

- (3) *La voluntat dels forts sempre ha constituït la llei dels dèbils*
- (4) *Des que el món és món les riqueses han envilit els homes*

c) un fet futur després d'un *si* condicional (el verb també ha d'anar acompanyat d'un adverbi de temps o d'una expressió equivalent).

- (5) *Si no l'heu trobat d'ací a dues hores, comuniqueu-ho a la família*
- (6) *Si demà encara no ha vingut és que està malalt*

MARVÀ (1968: 86) recull només el primer dels significats que dóna FABRA: «el pretèrit indefinit assenyalava un fet que s'acaba de realitzar (7), o bé realitzat en un període de temps que encara no és acabat (8).

- (7) *En Miquel ha anat a veure la meva tia*
- (8) *La collita d'enguany ha estat magra*

22. També RAFEL (1969) i PÉREZ SALDANYA (1990) consideren l'indefinit un temps de passat.

Igualment, PÉREZ SALDANYA (1990) descriu l'indefinit com un temps absolut —encara que evita la terminologia tradicional de temps absolut i relatiu i prefereix parlar de temps dítics (en lloc d'«absoluts») i anafòrics (en lloc de «relatius»).

BADIA (1994), com MARVÀ, parla només del primer dels significats proposats per FABRA, però amb algunes variacions. Així, mentre que «el fet que s'acaba de produir» és a FABRA i MARVÀ una acció anterior –com mostrem els exemples (1) i (7)–, a BADIA és un «passat immediat»: «pràcticament l'exemplificació es redueix a *he dit*, frase amb la qual el qui ha fet un discurs explicita que aquest ja ha arribat a la fi (passat immediat)» (BADIA, 1994: 647). D'altra banda, el significat «que s'ha produït en un temps encara actual» (FABRA, 1956) o «en un període de temps que encara no és acabat» (MARVÀ, 1968) és interpretat per BADIA des d'una perspectiva que podem qualificar de *semàntica*, com a FABRA i MARVÀ, i des d'una perspectiva que podem considerar *pragmàtica*. Des d'una perspectiva semàntica, considera que el punt de referència temporal on se situa l'acció expressada per l'indefinit inclou també el moment de l'enunciació, com a l'exemple següent:

(9) *En el corrent mes de maig han fet vaga dues vegades* (BADIA, 1994: 647)

Des d'una perspectiva pragmàtica, BADIA proposa que el pretèrit indefinit pot indicar, també, «una acció anterior els efectes de la qual encara perduren en el moment d'expressar-la gramaticalment (BADIA, 1994: 647)», com a l'exemple que reproduïm tot seguit, on, segons BADIA, «els progressos efectuats encara es fan sentir al moment d'afirmar-ho» (BADIA, 1994: 647):

(10) *Aquest país ha progressat molt a l'època moderna*

El propòsit d'aquests autors és purament *descriptiu*, i en cap moment intenten *explicar* la relació entre el valor bàsic i el valor contextual del pretèrit indefinit. L'objectiu d'aquest article, en canvi, tal com diem en la introducció, és justament *explicar* aquesta relació. En aquesta línia, partim de la base que (1) el significat prototípic dels temps verbals es pot definir a partir de les categories temps, aspecte, mode i orientació.²³ En relació amb aquestes categories, la nostra proposta és que el pretèrit indefinit té dos significats prototípics que contenen valors temporals, aspectuals i d'orientació: (a) *passat hodiernal perfectiu* i (b) *present anterior*. Acceptem, a més, que, pel que fa al mode, el pretèrit indefinit és una forma verbal de mode indicatiu, és a dir del mode que és descrit sovint com a mode assertiu (CRYSTAL, 1985; BINNICK, 1991), que és no marcat –en relació amb els altres modes (MARINER, 1975)– i que semànticament mostra l'acció com a real (WEINRICH, 1968).²⁴

D'altra banda, (2) aquests significats prototípics condicionen la selecció del pretèrit indefinit en determinats contextos. Per exemple, el significat present anterior fa que el pretèrit

23. Més endavant proposem, a partir de KING (1992), que l'orientació (anterior i no anterior) és una categoria semàntica diferent del temps i de l'aspecte.

24. WEINRICH (1968: 348) recull aquesta caracterització tradicional de l'indicatiu, però la qüestiona: «hemos llamado la atención sobre lo equívoco que es en la gramática el concepto de realidad». Fins i tot el concepte de mode és, per a WEINRICH, discutible, i el considera el culpable de molts errors en l'anàlisi dels temps verbals.

D'altra banda, TIÓ (1990: 127) proposa que l'oposició semàntica realitat-irrealitat (*realis-irrealis*) és de fet un contínuum fragmentable: «Entre l'irreal absolut (*hauries vingut, haguessis vingut*) i el real absolut (*véns, has vingut, venies/vingueres, havies vingut/hagueres vingut*) hi podem trobar la realització segura (*vindràs, hauràs vingut, vinguis, hags vingut*) i la realització dubtosa (*vindries, vinguessis*)».

indefinit –en lloc de qualsevol altre temps del paradigma verbal– sigui seleccionat per expressar esdeveniments que es produeixen en un moment anterior al moment de l'enunciació però que alhora és actual en aquest moment (com a l'exemple (2), proposat per FABRA); o per expressar fets habituals o vàlids en qualsevol moment, inclòs el moment de l'enunciació (com a l'exemple (3) de FABRA); o per expressar que un esdeveniment és anterior a un punt de referència pragmàtic situat en un futur hipotètic (com a l'exemple (5) de FABRA). D'altra banda, el significat passat hodiernal perfectiu fa que sigui l'indefinit, i no el perfectiu, el temps que expressa un esdeveniment (a) passat, (b) que ja no és vàlid en el moment de l'enunciació, (c) que se situa a una distància temporal determinada pels límits de l'«avui» en què es produeix l'enunciació, i (d) que el parlat percep com un fet global, amb un principi i un final ben definits, com a l'exemple (11):

(11) *He comprat el pa a la primera hora del matí*

En els apartats següents justifiquem la nostra proposta sobre el significat temporal, aspectual i d'orientació del pretèrit indefinit. No parlem del seu significat modal, ja que mentre que no sembla haver-hi un acord generalitzat sobre el seu significat temporal-aspectual-d'orientació, tots els treballs que hem consultat coincideixen a situar aquest temps entre les formes verbals de mode indicatiu.

3.2. Aspecte

3.2.1. Aspecte perfectiu, perfectiu, o una altra cosa?

BADIA parla de «temps imperfectius (anomenats imperfects) i temps perfectius (anomenats perfects)» (1994: 160); és a dir, per a BADIA perfectiu i perfectiu són sinònims, o «perfectiu» és l'etiqueta formal que duen els temps de significat aspectual perfectiu. Aquesta sinonímia contrasta amb el que trobem en la bibliografia sobre el temps i l'aspecte, on normalment perfectiu i perfectiu són valors aspectuals diferents (COMRIE, 1976), o bé el perfectiu és considerat un valor temporal i el perfectiu un valor aspectual (BULL, 1960; BYBEE, 1985; ROJO, 1990). El mateix BADIA parla de «pretèrit perfectiu» per referir-se al pretèrit indefinit en la seva *Gramàtica històrica catalana* (1981: 367) i el descriu com una forma verbal que pot indicar anterioritat respecte d'una altra acció (BADIA, 1994: 648), encara que no arriba a distingir explícitament l'anterioritat (significat associat generalment a la noció de **perfectiu**) de la **perfectivitat**, és a dir, de la noció que duu el parlant/receptor «a fixar-se globalment en tot el procés de l'acció, i no solament en el seu comerç o en la seva terminació, sinó sobretot en el moment que l'acció s'ha acabat i ja és un fet» (BADIA, 1994: 159).

La definició que dóna BADIA de la perfectivitat aplega les dues tendències fonamentals que, segons BYBEE I DAHL (1989), hi ha en la definició d'aquest valor aspectual: la primera tendència considera una propietat principal de l'aspecte perfectiu la visió de la situació com un tot global, amb un principi, un mig i un final ben definits; la segona emfatitza la connexió entre la perfectivitat i la presència d'un límit o estat final del procés. Segons BYBEE I DAHL (1989), aquestes dues tendències representen diferències semàntiques sistemàtiques i han de ser acceptades com a diferents components de la perfectivitat. En llengües diferents un d'aquests components domina sobre l'altre: el francès, el xinès

mandarí o el kikuyu donen més importància a la visió de la situació com un tot, com un procés global; en canvi, les llengües eslaves donen més importància a l'existència d'un límit o estat final del procés.

No coneixem una anàlisi prou aprofundida sobre l'aspecte perfectiu en català que ens permeti afirmar amb rotunditat si en el català domina el mateix component de la perfectiviat que en francès –és a dir, la visió de la situació com un tot global– o que en les llengües eslaves –és a dir, la presència d'un límit, d'un estat final. Si ens basem només en les gramàtiques catalanes tradicionals, la idea que predomina és la de la presència d'un límit final. Això és el que trobem –malgrat la doble definició formal– a BADIA (1994); per a aquest autor, la idea d'un procés acabat, d'un estat final, és la fonamental en la noció de perfectivitat; no en va ens recorda que el terme **perfectiu** prové del «verb llatí *perficere* (que té el participi *perfectus* 'acabat, complet')» i que el seu significat gira a l'entorn «del seu límit temporal» (BADIA, 1994:159). En la descripció dels temps compostos, la idea de límit final, d'acabament, és l'única que es manté: «són perfectius (...) tots els temps compostos, els quals ho són pel participi que hi figura indefectiblement; hom s'hi fixa en el moment en què es considera realitzada l'acció verbal» (BADIA, 1994: 160). Tanmateix, el fet que el català i el francès siguin llengües romàniques, i que entre elles hi hagi més punts d'afinitat que entre el català i les llengües eslaves, suggereix que el concepte de perfectivitat en la llengua catalana s'hauria de revisar.²⁵

Pel que fa a l'anterioritat (o aspecte/temps «perfect»), BADIA (1994) no va més enllà de la consideració que un temps acabat, amb un límit o un estat final, és interpretat com a anterior. El concepte d'acabament, però, no inclou el concepte d'anterioritat –encara que l'impliqui–, i això cal subratllar-ho. Quan afirmem que una acció és acabada –o quan la contemplem com un procés global– no diem que és anterior a una altra, encara que el nostre coneixement del món ens faci suposar que pot ser així. L'anterioritat és, doncs, un concepte diferent de la perfectivitat i per tant hauria de ser analitzada de manera particular.²⁶

25. Aquesta revisió s'hauria d'emmarcar en un estudi sobre el sistema temporal-aspectual de la llengua catalana. Són les diferències en aquest sistema les que, segons BYBEE i DAHL (1989), justifiquen les diverses definicions de perfectivitat. Llengües com el francès tenen un sistema aspectual tripartit en el qual la distinció perfectiu/imperfectiu es complementa amb una distinció passat/no passat a l'imperfectiu; això fa que el perfectiu (que sempre és passat) competeixi amb l'imperfectiu passat i que el concepte de «límit, o estat final» resulti insuficient. En canvi, les llengües eslaves distingeixen només aspecte perfectiu i aspecte imperfectiu, per la qual cosa una acció acabada es codifica necessàriament amb un temps d'aspecte perfectiu.

26. L'anàlisi de la noció de «perfect» (o «anterior») és especialment important amb relació a l'estudi del pretèrit indefinit, ja que les propostes sobre el significat d'aquest temps s'han centrat sobretot en les diverses teories sobre el valor «perfet». Així, per exemple, el nom amb què la tradició lingüística catalana anomena el pretèrit indefinit prové de la teoria clàssica que considerava els temps de perfet «passats indefinits (o aorists)». Altres teories són la de la «rellevància actual», en la qual es basa la proposta que l'indefinit expressa accions i estats passats que continuen sent vàlids en el moment de l'enunciació (és la idea que trobem en la interpretació pragmàtica que fa BADIA de l'indefinit); la del «present estès», en la qual es basa una descripció semàntica del pretèrit indefinit segons la qual aquest expressa una acció que ha estat acabada en un present estès que inclou el moment de l'enunciació (trobem aquesta descripció a MARVÀ i en la interpretació semàntica de BADIA); i la del «passat inserit», que defineix l'indefinit des d'una perspectiva purament sintàctica. Aquestes i altres teories sobre el perfet són exposades a BINNICK (1991).

3.2.2. Orientació

En aquesta línia, KING (1992) proposa introduir una categoria semàntica diferent del temps i l'aspecte, l'*orientació*, la funció de la qual és permetre al parlant «to express an explicit ordering relationship for the reported situation» (KING, 1992: 47). Aquesta relació d'ordre pot ser [+ anterior], si el parlant ordena explícitament la situació expressada pel verb abans d'un altre temps o d'una altra situació, o [- anterior], si el parlant no expressa aquesta relació d'ordre explícita; formes de significat passat, present o futur poden tenir significat anterior (*havia/he/hauré rentat els plats*) o no anterior (*vaig rentar/rentava/rento/rentaré els plats*).

La noció i el concepte mateix d'orientació no són innovadors. BULL (1960) parla d'«orientació» com d'una característica **temporal**, i abans REICHENBACH (1947) havia anomenat «anteriors», en lloc de «perfets», el pretèrit indefinit, el pretèrit plusquamperfet i el futur compost. Paral·lelament, ROJO (1990: 36) apunta que els valors de perfectivitat que la gramàtica espanyola atribueix als temps compostos són valors «asociados a la relación temporal primaria de anterioridad», i, com hem vist més amunt, BADIA (1994: 648) comenta que l'indefinit «té valor d'*anterioritat* respecte a la determinació temporal (un altre verb, un adverbi) des de la qual mesurem l'acció». D'altra banda, la relació d'ordre en què es basa aquesta noció és la mateixa que defineix l'**aspecte** perfectiu a COMRIE (1976).

La innovació de la proposta de KING és que planteja la possibilitat que l'orientació sigui considerada no una característica temporal o aspectual, que és el que acostumem a trobar en la bibliografia sobre semàntica del verb, sinó una categoria clarament diferenciada d'aquestes dues. Segons KING, l'orientació no és una noció aspectual perquè no diu res sobre l'estructura de la situació, i tampoc no és un valor temporal perquè formes de significat present, passat, futur o atemporal poden ser també anteriors. Això mateix ho afirma BYBEE (1985), encara que aquesta autora no arriba a proposar explícitament que l'anterioritat es consideri una categoria semàntica diferent del temps i l'aspecte.²⁷

La descripció que fa KING de l'aspecte perfectiu és essencialment, per altra banda, la mateixa que fa COMRIE. Per a KING, l'aspecte és la noció semàntica del verb que permet al parlant adoptar una visió estructural externa particular d'una situació. Allò important no és si una sèrie de situacions o una situació única estan acabades o no, sinó el punt de vista extern que el parlant vol adoptar. Quan l'aspecte és perfectiu la situació és observada com un fet global; quan és imperfectiu s'observa no com un tot indivisible, sinó «in its middle» (KING, 1992: 73), com una situació que s'estén en el temps, sense que interessi si aquesta situació té o no uns límits inicial i/o final.

KING caracteritza el pretèrit indefinit del castellà (*he vivido*) com un temps de significat [+ anterior] pel que fa a orientació i [+ present] pel que fa a temps. No el defineix com un temps perfectiu, ja que considera que l'aspecte perfectiu només forma part del significat sistemàtic de les formes de passat [- anterior] (és a dir, les formes simples '*vivi*' –perfectiu– i '*vivía*' –imperfectiu–) i que per tant no té sentit parlar d'aspecte amb relació a formes de significat [+ anterior]. Aquesta proposta ens sembla molt interessant, ja que podria

27. Una conseqüència òbvia de l'existència de la categoria orientació –com a categoria semàntica del mateix nivell que el temps, l'aspecte o el mode– seria la desaparició del valor temporal o aspectual perfectiu (o anterior).

contribuir a resoldre la confusió conceptual que ha dut diferents autors a descriure els temps compostos com a temps perfets i/o perfectiu.²⁸

3.2.3. *El pretèrit indefinit: un temps anterior*

Les diferències en la caracterització del pretèrit indefinit s'expliquen per les diverses maneres d'entendre el concepte de perfectivitat. Mentre que alguns (BADIA, 1994; BULL, 1960) relacionen la perfectivitat amb la presència d'un límit o estat final del procés, tot identificant perfectivitat amb anterioritat (o significat perfet, acabat), d'altres (COMRIE, 1976; KING, 1992) defineixen la perfectivitat com la visió de la situació com un tot complet. El problema que planteja la identificació de perfectivitat i anterioritat és que, malgrat que és cert que tot allò que és anterior implica un límit o estat final (per exemple *he menjat*), no ho és que tot allò que implica un límit o estat final sigui anterior (per exemple *vaig menjar*). D'altra banda, si definim la perfectivitat com la visió de la situació com un tot, sense que hi hagi una especificació de les diverses fases de la situació (i això inclouria un límit o estat final), llavors tenim el problema de la codificació morfològica d'aquest valor en els temps compostos, ja que sembla que el participi marca la presència d'un límit final, l'acabament de la situació. En aquest sentit, sembla més encertada la posició que considera una característica principal dels temps compostos l'anterioritat.

Així, seguint la proposta de KING (1992) per al castellà, podem pensar que els temps compostos catalans (a) marquen una relació d'ordre explícita respecte a un altre temps o situació, és a dir, expressen orientació anterior, i (b) no estan marcats pel que fa a la perfectivitat. Aquesta manera de veure les coses ens permetria explicar combinacions morfològiques que d'altra manera semblen semànticament contradictòries, com la combinació d'un morfema *imperfectiu* (a l'auxiliar) i un morfema *perfectiu* (al participi) al plusquamperfet d'indicatiu (*havia parlat*). Seguint la proposta de KING, el morfema de participi no significaria perfectivitat –com apuntava BADIA (1994)–, sinó orientació *anterior*, i el temps (passat, present, futur) de les formes compostes estaria marcat morfològicament en l'auxiliar.

Només l'oposició entre pretèrit plusquamperfet (*havia parlat*) i pretèrit anterior (*vaig haver parlat*) sembla qüestionar aquest plantejament, ja que la diferència de significat gramatical entre ambdues formes només es pot explicar en termes d'aspecte –imperfectiu en el plusquamperfet i perfectiu en l'anterior–. Aquí, però, cal recordar que en les dades que hem analitzat no hi ha un sol exemple de pretèrit anterior i només es fa servir el pretèrit plusquamperfet, fins i tot en contextos en què intuïtivament admètriem, com a parlants de català, el pretèrit anterior.²⁹ Possiblement, en la llengua catalana oral actual el

28. S'han proposat altres conceptes per tal de donar raó de distincions similars: l'*estatus*, per exemple, es defineix com la relació entre el moment de l'enunciació i el moment de l'acció (JAKOBSON, 1971; JOHNSON, 1981, entre d'altres); d'altra banda, la noció d'*estadi* ha servit per descriure els diferents «estadis» en què és vista pel parlant la situació en progrés (GUILLAUME, 1929, 1965, COOPER, 1985, entre d'altres). Per a BLASCO (1982: 112), el pretèrit indefinit del català pot expressar un estadi acomplert i un estadi no acomplert.

29. En un altre corpus de trenta-vuit entrevistes semidirigides a parlants de català ribarçorçà, en les quals predominen els temps de passat (ALTURO, 1995), hem observat també que el pretèrit anterior no s'utilitza mai. En contextos en què podria ser seleccionat aquest temps apareix el pretèrit plusquamperfet.

sistema verbal s'ha simplificat respecte del d'èpoques anteriors, almenys pel que fa a aquesta qüestió: en les dades que he analitzat, el contrast entre perfectiu i imperfectiu en els temps compostos s'ha neutralitzat, i el pretèrit plusquamperfet ha substituït el pretèrit anterior en tots els contextos.

En el pretèrit indefinit català (*he vingut*), tal i com proposa KING (1992) per al «pretèrit perfectio» castellà (*he venido*), el participi marcaria l'orientació anterior i l'auxiliar codificaria valor temporal present. D'altra banda, no sembla que en la llengua catalana hi hagi dos temps de significat present anterior que s'oposin pel que fa a perfectivitat, cosa que, per un costat, fa irrellevant la determinació de la perfectivitat o imperfectivitat del pretèrit indefinit i que, per un altre, sembla confirmar la hipòtesi de KING (1992) sobre la no codificació de l'aspecte perfectiu en els temps compostos.

3.2.4. *L'indefinit anterior i l'indefinit perfectiu*

La descripció del pretèrit indefinit com un temps present anterior sembla la més adequada quan trobem ocurrences d'aquest temps com les següents, on l'acció expressada pel verb se situa abans del moment de l'enunciació, però en el mateix espai temporal que inclou aquest punt de referència:³⁰

(12) *deia que:: la importància que té el medi físic/des del pun(t): de vista de què: -*
(..) *l'economia ha estat una economia predominantment agrària/ (..) històrica-*
ment/(R.5, 1.4)

(13) *R: no\sap- (..) sap què [m'hi he fixat avui/]*
J: [xxxx algun/ no/] no n'ha trencat algun/ (R.6, 1.19-20)

En casos com (14), en canvi, l'acció se situa en el punt de referència que marca l'expressió temporal «a primera hora del matí», i no abans d'aquest punt.

(14) *He comprat el pa a primera hora del matí*
[moment de l'enunciació: la tarda, quan el matí ja és acabat]

Aquí no som davant d'un temps anterior, sinó davant d'un temps no anterior, ja que l'acció de comprar és simultània al punt de referència que l'expressió «a primera hora del matí» situa en el passat. Al mateix temps, la situació expressada pel verb és vista pel parlant com un procés global, amb un inici, un mig i un final ben definits, és a dir, *he comprat* té un valor aspectual perfectiu. El mateix significat passat perfectiu, però en contextos anteriors a l'«avui» del moment de l'enunciació, el té el pretèrit perfet (15):

(15) *Vaig arribar la setmana passada*

Exemples com (14) suggereixen que el pretèrit indefinit català ha gramaticalitzat l'aspecte perfectiu. Aquesta gramaticalització, que sembla una tendència general en les llen-

30. En l'apartat 3.3 mostrem que en contextos com aquests el pretèrit indefinit és anterior i present. Com veurem, l'orientació i el temps són categories semàntiques que es defineixen a partir de paràmetres diferents, i l'orientació anterior i el temps present no són conceptes incompatibles.

gües, s'hauria produït a partir del valor «present anterior», per l'erosió del significat present i la identificació de l'orientació anterior amb el temps passat (BYBEE *et al.* 1994, entre d'altres).³¹

L'existència d'un pretèrit indefinit d'orientació anterior i un altre d'orientació no anterior i aspecte perfectiu es complementa amb els valors temporals que aquests dos significats porten associats i que ja hem avançat més amunt. A l'apartat següent exposem els arguments que justifiquen la proposta d'un doble valor temporal de l'indefinit i mostrem que la doble caracterització del pretèrit indefinit català és inevitable en la descripció del seu significat.

3.3. Temps

3.3.1. Orientació i temps

Hem vist més amunt que la categoria que KING (1992) anomena «orientació» és considerada **aspecte** per alguns autors i **temps** per uns altres. Entre els autors que la consideren temps, la diferència entre el significat anterior i el significat passat no és gaire clara, i quan l'orientació i el temps s'han de definir en relació amb el moment de l'enunciació, les formes de significat anterior són interpretades sovint com a formes de significat temporal passat. Això és el que passa amb el pretèrit indefinit, que alguns autors consideren un temps de *passat* amb significat anterior, mentre que per a d'altres és un *present* anterior.

Nosaltres pensem que el pretèrit indefinit català pot ser descrit com un temps de significat temporal present i orientació anterior, i que aquest és el significat pel qual és seleccionat més sovint. Al mateix temps, en contextos de passat recent, situats dins dels límits d'avui –en els quals el pretèrit perfectiu no pot ser seleccionat–, el pretèrit indefinit codifica el significat temporal passat i l'orientació no anterior.

3.3.2. Temps present i temps passat

COMRIE (1985) defineix el temps com una categoria dística que es pot descriure a partir de tres paràmetres fonamentals: el centre dístic (que pot ser el moment present –el moment de l'enunciació– o un altre punt en el temps), la posició de la situació expressada pel verb respecte al centre dístic (abans, després o simultàniament), i la distància temporal entre la situació i el centre dístic. Aquest tercer paràmetre poques vegades s'inclou en les caracteritzacions dels temps, segurament perquè, com subratlla COMRIE (1985), les principals llengües europees no l'han gramaticalitzat. Com veurem més endavant, però, en català la distància temporal és un paràmetre imprescindible en la definició del pretèrit indefinit.

A partir d'aquests paràmetres, el **present** és descrit com un temps que gramaticalitza la simultaneïtat de la situació amb el centre dístic. És a dir, una situació es produeix en el

31. Entre d'altres autors, han descrit la gramaticalització de l'aspecte perfectiu en el pretèrit indefinit (o «present anterior») BYBEE *et al.* (1994), HOPPER i TRAUGOTT (1993), SERRANO (1995), SCHWENTER (1994) i TRAUGOTT i HEINE (1991).

present si coincideix amb el moment de l'enunciació o moment present de referència. Aquesta coincidència pot ser absoluta, com en els verbs performatius (16),

(16) *Jo us declaro marit i muller*

o, més sovint, el centre dític és inclòs en un espai de temps ampli que comença abans del moment de l'enunciació i acaba després d'aquest (17),

(17) *L'ermita de la Mola és a la vora del Pont de Suert*

Al català expressen significat present els temps del mode indicatiu present i pretèrit indefinit. Ambdós temps estan marcats morfològicament com a presents; la diferència entre el primer i el segon és que mentre que el present és un temps no anterior, el pretèrit indefinit és un temps anterior. És a dir, mentre que la situació codificada del present pot coincidir de manera absoluta amb el centre dític de referència, la situació codificada pel pretèrit indefinit no hi pot coincidir mai, perquè sempre serà «anterior» al moment de l'enunciació. Això no impedeix que el pretèrit indefinit expressi significat present, si és que, com acabem de dir, considerem present aquell espai de temps, ampli que inclou el moment de l'enunciació. Així, una situació codificada amb el pretèrit indefinit és **present** perquè es troba en un punt del temps que s'inclou en el mateix espai temporal que el moment de l'enunciació i és, alhora, **anterior** perquè se situa abans d'aquest moment. A l'exemple (18), extret del corpus que hem analitzat per a aquest estudi, l'adverbi «mai» inclou tant el moment de l'enunciació com la situació expressada per l'indefinit «han fet», el qual codifica, per tant, el significat temporal present; d'altra banda, l'indefinit és aquí un temps d'orientació anterior, ja que expressa una relació d'anterioritat respecte del moment de l'enunciació.

(18) *De nits de Nadal a casa no s'han fet mai* (R.3, 1.41)

En els temps de significat **passat** la situació expressada pel verb es localitza abans del centre dític de referència, és a dir, abans del moment de l'enunciació. La noció de passat no especifica si la situació ocupa un punt únic anterior al moment present (19),

(19) *Jo us vaig declarar marit i muller*

o un temps ampli, estès, anterior a aquest moment de referència (20),

(20) *El pantocràtor original va ser a Sant Climent de Taüll fins als anys seixanta*

ni diu tampoc si aquest temps passat està separat del moment present o acaba en el moment de l'enunciació.

En el sistema verbal català la gramaticalització dels temps de passat es combina amb la gramaticalització de la distància temporal. En el mode indicatiu, poden expressar passat el pretèrit plusquamperfet (*havia parlat*), el pretèrit anterior (*vaig haver parlat*), el pretèrit perfet (*vaig parlar*), el pretèrit imperfet (*parlava*) i el pretèrit indefinit (*he parlat*). Aquestes formes tenen altres significats, a més del passat, que expliquen les diferències en el seu ús. El plusquamperfet i l'anterior són formes que localitzen la situació abans d'un moment de referència del passat (que és marcat per una altra forma verbal o per

una expressió temporal); l'imperfet, el perfet i l'indefinit la situen en aquest moment del passat. D'altra banda, l'imperfet té aspecte imperfectiu, mentre que el perfet té aspecte perfectiu. Plusquamperfet i anterior també es devien oposar, en el passat, pel valor imperfectiu del primer i el perfectiu del segon, però, com hem vist a §3.2.3., en el català actual el plusquamperfet ha ocupat les funcions que abans eren pròpies de l'anterior, i aquest temps pràcticament ha desaparegut de l'ús oral real, de manera que podem dir que la gramaticalització de la distinció perfectiu/imperfectiu en els passats relatius ha desaparegut. Finalment, la diferència de significat entre el perfet i l'indefinit s'explica pel fet que aquestes dues formes no gramaticalitzen de la mateixa manera la distància temporal en el passat: l'indefinit codifica situacions que es produeixen abans del moment de l'enunciació, però que en cap cas no són anteriors al dia de l'enunciació, és a dir, el dia «avui» (21);

(21) *Avui he esmorzat a les vuit del matí*

el perfet, en canvi, codifica les situacions que se situen en un passat anterior al dia d'avui i no pot ser utilitzat per expressar situacions del passat situades dins dels límits d'«avui».

(22) a. **Avui vaig esmorzar a les vuit del matí*

b. *Ahir vaig esmorzar a les vuit del matí*

A l'exemple (21) l'expressió temporal «a les vuit del matí» situa l'acció «esmorzar» abans del moment de l'enunciació, és a dir, en el passat. L'adverbi «avui», d'altra banda, situa aquest passat dins dels límits del dia de l'enunciació, és a dir, el caracteritza com un passat recent. L'exemple (22)a. ens serveix per mostrar que en aquest context no pot ser seleccionat el pretèrit perfet, el qual només codifica accions de passat anteriors al dia «avui», com veiem a (22)b.

COMRIE (1985) ha observat a l'occità aquesta mateixa gramaticalització de la distància temporal i proposa anomenar «hodiernals» les situacions que es produeixen dins dels límits d'avui i «pre-hodiernals» les situacions anteriors a avui. Aquests termes ens poden servir per descriure el contrast entre el *perfet*, que pot ser considerat un temps de **passat pre-hodiernal**, i l'*indefinit*, que seria un temps de **passat hodiernal**.

El *pretèrit indefinit* català té, per tant, dos significats pel que fa a temps: **present i passat hodiernal**. Aquesta doble significació no es troba només al català; en francès, per exemple, s'ha generalitzat el pretèrit indefinit («passé composé») per expressar passat (23) –tant hodiernal com pre-hodiernal– i present anterior (24):

(23) *Marie est rentrée hier à 10 heures*

(24) *Il s'est occupé de cet enfant depuis dis ans*³²

Voldríem ressaltar que els valors temporals present i passat formen part del significat prototípic del pretèrit indefinit independentment del fet que aquests valors puguin derivar-se, també, del context discursiu. En canvi, l'ús del pretèrit indefinit com a passat pre-hodiernal –com a temps històric, anterior al present històric–, i com a futur, no és una característica del seu significat prototípic, sinó que està determinat pel context. SILVA-CORVALÁN (1991) ha proposat la noció d'**eix-pragmàtic d'orientació (eix-2)** per explicar l'ús dels temps

32. Els exemples (23) i (24) són de VET (1992).

verbals en el context. L'eix-2 és un punt temporal marcat lèxicament o mitjançant el context discursiu que situa el centre díctic en un moment diferent del moment present. És a dir, segons aquesta autora, el llenguatge ens permet «to create a present moment not simultaneous with the extralinguistic real-world present moment» (SILVA-CORVALÁN, 1991: 257). L'eix-2 permet explicar l'ús del pretèrit indefinit en moments anteriors al dia d'avui o en moments del futur, i ens permet mantenir, per tant, la idea que el valor present i el passat hodiernals formen part del significat prototípic del pretèrit indefinit. A l'exemple (25), l'eix-2 se situa en un moment del passat, l'any 1939; a l'exemple (26), l'eix-2 es troba en un moment del futur:

(25) *L'any trenta-nou ha acabat la guerra i el pare torna a casa*

(26) *D: el detectiu Eugenio Vélez diu que si a partir d'aquesta data no s'ha resolt hi haurà poques esperances de trobar Maria Àngels Felíu amb vida (R.15:71-74)*

Aquest trasllat del centre díctic a un moment diferent del temps de l'enunciació té una funció pragmàtica. L'indefinit *històric* (25) i el *futurible* (26) fan «més viu» el discurs, pel fet de presentar els fets del passat i del futur com si es produïssin en el present –un present, això sí, d'orientació *anterior*. El present històric i el present futurible són les formes *no anteriors* que corresponen a aquests dos indefinits.³³

3.3. *El significat prototípic del pretèrit indefinit: temps, aspecte i orientació*

Hem intentat justificar fins aquí la necessitat de proposar un doble significat prototípic del pretèrit indefinit. Hem vist que, en contextos pre-hodiernals (abans d'avui), aquest temps és usat com a temps *històric*, anterior al present també històric. Alhora, en contextos de futur es comporta com altres temps *futuribles*, i codifica el significat anterior al present futurible. Els temps històrics i els futuribles tenen una funció pragmàtica: pressuposen un major grau d'implicació del parlant en la situació explicada que altres temps de passat o de futur (BINNICK, 1991). Aquesta funció pragmàtica es deriva del significat prototípic *present* d'aquest temps: en usar un temps de present (com el present simple o el pretèrit indefinit) en un context passat o futur, el parlant presenta els fets «*com si* es produïssin en el moment de la parla» (BINNICK, 1991). Alguns autors proposen, en canvi, que el present és un temps no marcat pel que fa a temps, i que el seu valor temporal ve donat pel context (o per la situació, en termes de SILVA-CORVALÁN, de l'eix pragmàtic d'orientació). Per a SILVA-CORVALÁN (1991), el significat prototípic (invariant, absolut) del present és «universal», mentre que en contextos diferents aquests temps pot significar «present», «passat» o «futur».³⁴ Tanmateix, sembla que els usos pragmàtics de l'indefinit (i del present) no es poden explicar des d'un significat fonamental «universal», que no justifica la presentació de fets del passat o del futur «com si es produïssin en el moment de la parla». Pensem, per tant, que és més adequat proposar un significat prototípic *present* per als temps verbals present d'indicatiu (*parlo*) i pretèrit indefinit d'indicatiu (*he parlat*). El pretèrit indefinit marca morfològicament aquest significat present en l'auxiliar, mentre que el participi codifica el significat anterior.

33. Una revisió de les diverses teories sobre els temps històrics i futuribles es pot trobar a BINNICK (1991).

34. A l'altre extrem, alguns temps mantenen contextualment el seu significat prototípic o invariant: el *perfet* és caracteritzat per SILVA-CORVALÁN com un temps de significat invariant i contextual «passat», i el futur simple com un temps de significat «futur» (SILVA-CORVALÁN, 1991: 260).

El significat *present anterior* permet explicar la major part d'usos contextuals del pretèrit indefinit, però no explica el significat *passat hodiernal no anterior i perfectiu* d'aquest temps en contextos com *Hem esmorzat a les vuit del matí*. Una possible explicació d'aquest ús seria que es tracta d'una implicació pragmàtica derivada del significat *anterior* del pretèrit indefinit, però aquesta possibilitat —que no descartem del tot—, si bé explicaria el significat *passat* de l'indefinit, no seria suficient per donar raó de la distribució complementària del pretèrit perfectiu (pre-hodiernal: *Ahir *he vist/vaig veure «Persones humanes»*) i el pretèrit indefinit (hodiernal: *Avui he vist/*vaig veure «Persones humanes»*). Per explicar aquesta distribució sembla inevitable la proposta que fem en aquest article, és a dir, el pretèrit indefinit és un temps verbal que gramaticalitza dos significats prototípics diferents: (a) present anterior i (b) passat hodiernal no-anterior perfectiu.

4. LES SEQÜÈNCIES TEXTUALS I LA SELECCIÓ DEL PRETÈRIT INDEFINIT

4.1. *La coherència semàntica entre les seqüències textuals i els temps verbals*

En l'apartat §2 hem proposat que els textos es poden estudiar a partir d'unitats textuals menors, les *seqüències*, que hem definit com a conjunts de proposicions que realitzen lingüísticament el mateix procés cognitiu d'organització d'estats o d'esdeveniments. A partir d'aquesta idea inicial hem definit tres tipus bàsics de seqüències relacionades amb les nocions d'estativitat (*descripcions d'estats*) i dinamicitat (*descripcions d'accions* —seqüències de valor dinàmic/no cíclic— i *narracions* —seqüències de valor dinàmic/cíclic). El terme «seqüència» l'hem pres d'ADAM (1990), però mentre que per a ADAM les seqüències són fragments coherents i cohesius de situacions de parla (com la narració d'una anècdota dins d'una conversa entre dos amics que es troben), per a nosaltres la seqüència és una noció més complexa que pot contenir també —a més de les seqüències tal com les defineix ADAM— allò que aquest autor denomina macroproposicions, que vénen a ser les *seccions* de cada tipus de discurs (com l'«orientació», «l'acció», «l'avaluació», etc., per a estudiosos de les narratives orals —LABOV i WALETSKY, 1967, entre d'altres). Així, per a nosaltres l'anàlisi de l'estructura seqüencial d'un text esdevé un joc d'identificació d'unitats inserides i juxtaposades les unes en/a les altres, i la *narrativa* laboviana esdevé una «seqüència narrativa» que conté «seqüències descriptives» i altres «seqüències narratives».

En el model que proposem aquí, i que es troba encara en un estadi poc desenvolupat, aquesta estructura seqüencial s'hauria de poder relacionar amb la representació textual de les nocions humanes fonamentals de dinamicitat i estativitat. Establir una relació entre les seqüències textuals i les nocions semànticocognitives que textualitzen és necessari si volem contribuir a la comprensió dels mecanismes de la representació lingüística del significat. La proposta que fem en aquest article és que les nocions semànticocognitives associades a cada tipus de seqüència condicionen en general la selecció de formes lingüístiques, i particularment, pel que fa al tema que ens ocupa, determinen la selecció dels temps verbals en funció de la coherència semàntica entre aquestes nocions i el significat prototípic de cada temps verbal.

4.2. *Les seqüències narratives*

En seqüències de valor dinàmic, que representen lingüísticament l'organització d'accions o esdeveniments, són seleccionats temps verbals el significat dels quals permet

interpretar sèries de verbs com a successions d'esdeveniments que parteixen d'una situació inicial i porten a una situació final diferent. Això és el que passa, segons SILVA-CORVALÁN (1989), amb els temps d'aspecte perfectiu, com per exemple el *perfet*, el qual presenta les situacions que codifica com a totalitats invisibles, i per tant «la interpretació de dos *verbos* consecutivos [de dos perfets] es que se refieren a dos *hechos* consecutivos» (SILVA-CORVALÁN, 1989: 145).³⁵ Ho veiem a l'exemple (27), on els perfets (*vaig dem-*, *van demanar*, *vaig conèixer*, *va preguntar*, *vam explicar*, *vaig dir*, *va dir*, *vaig dir*) expressen situacions successives, no simultànies:³⁶

(27) *hi ha:: una anèdota:: de influència catalana a Mèxic_(.) perquè:: eh:: quan vaig dem- ens van demanar_(.) un mexicà que vaig conèixe:(r)_(.) pues allò que en el tra(n)scurts del dia:_(.) a les conversacions_ va preguntar_ quin era el prototipus_ que nosa(l)tres teniem de mexicà_(.) i vam explicar allò:_(.) del mexicà:_(.) al mig del cactus_(.) fent la migdiada_(.) diu és clar és clar_(.) teniu el prototipus_(.) de les pel·lícules_(.) americanes_(.) i::_ llavors li vai(g) dir {(AC) bueno quin prototipus teniu d'espanyol_(.)} i sorprenentment_ em va_ io m'esperava qualsevol cosa_(.) menos el que em va dir_(.) em va di:(r)_ que el seu prototipus_ era d'un senyor_(.) en el fons de la seva botiga_(.) fumant-se un puro_(.) li vaig dir home_(.) això és un prototipus de català_(.) (EXH) (EXH) de:_ comerciant català_(.) (R.12, 1.139-155)*

El *perfet* contrasta, a (27), amb altres temps que són seleccionats en seqüències **descriptives** (estatives i dinàmiques/no cíclicues) inserides en la **narrativa**: el *present* (quan el parlant passa a discurs directe (28)) i l'*imperfet* (quan el discurs és indirecte (29)),³⁷ ambdós temps verbals d'aspecte imperfectiu:³⁸

(28) {(AC) bueno quin prototipus teniu d'espanyol_(.) (R.12, 1.149-159)

(29) *el seu prototipus_ era d'un senyor_(.) en el fons de la seva botiga_(.) fumant-se un puro_(.) (R.12, 1.152-153)*

En contextos de passat hodiernal (dins d'*avui*) el *perfet* no pot ser seleccionat en la llengua catalana, i en lloc d'aquest temps és triat el pretèrit indefinit, un temps hodiernal que, potser pel fet de trobar-se en distribució complementària amb el *perfet*, ha gramaticalitzat el significat passat perfectiu. A l'exemple (30), el Roger, un nen de quatre anys, denuncia, en una breu seqüència narrativa, la malesa que ha comès el seu germà petit «abans», en un moment del passat hodiernal que en aquest cas és immediatament anterior al moment de la parla:

(30) *mama- (7) lo Gerard ho ha tocat_(.) (R.4, 1.111)*

35. Trobem la mateixa idea a DAHL (1985) i PÉREZ-SALDANYA (1995), entre d'altres.

36. Per expressar que són simultànies dues accions codificades amb el *perfet*, el parlant ha d'incloure en el discurs alguna marca de simultaneïtat; altrament, les accions en *perfet* són interpretades com a *no simultànies*.

En tot el text (27), *vaig conèixer* descriu una situació anterior a *van demanar*, que apareix abans en el text. Aquest canvi d'ordre es deu a raons diferents de les que provoquen la interpretació successiva de sèries de perfets.

37. L'alternança estil directe-estil indirecte pot explicar-se des de la teoria polifònica de l'enunciació (DUCROT, 1984; PETITJEAN, 1987), de la qual no ens ocuparem aquí.

38. BADIA (1994), entre d'altres. Els temps equivalents a aquests en altres llengües romàniques sembla que codifiquen també aspecte imperfectiu (COMRIE, 1976; SILVA-CORVALÁN, 1991).

En un text escrit per ser llegit, com l'exemple (31), que forma part d'un informatiu del migdia de Catalunya Ràdio, trobem també la selecció del pretèrit indefinit en una seqüència narrativa. Els fets narrats aquí s'han produït en el mateix dia que l'informatiu, però al matí, i no al migdia (que és quan s'emet l'informatiu), és a dir, en un temps passat hodiernal:

(31) *tres-cents pàgines del Rosselló han cremat aquest matí la càrrega de tomàquets marroquins que transportava un camió espanyol* (R.15, 1.57-59)

És en contextos com (30) i (31) que és seleccionat el pretèrit indefinit de significat prototípic *passat hodiernal no anterior perfectiu*. Com altres temps d'aspecte perfectiu, l'indefinit permet representar lingüísticament l'organització d'accions, fets o processos, és a dir, de nocions cognitives de valor dinàmic. L'única restricció de selecció és la distància temporal, ja que si aquests fets o accions es produeixen en un passat pre-hodiernal el temps que selecciona el parlant és, com hem vist a (27), el perfect.

4.3. La descripció d'accions

Les seqüències que textualitzen l'organització d'accions (fets o processos) no cícliques les trobem sobretot en els tipus de text que diferents autors anomenen «procediments», «instruccions» o «textos directius». També entraria en aquest grup «l'exposició de situacions del passat», que, com subratlla SILVA-CORVALÁN (1991), no hem de confondre amb la narració;³⁹ o, més en general, l'exposició de situacions *habituals* (del passat o del no passat).

En les seqüències de descripció d'accions de perspectiva temporal no-passada (tant en els procediments com en les exposicions de situacions) predomina clarament el present –de mode indicatiu o també en perífrasis de modalitat deontica (*has de* + infinitiu)–, que és interpretat com una acció que s'ha pogut donar en el passat i que és susceptible de ser repetida, és a dir, és interpretat com una situació habitual. Ho podem veure en l'exemple (32), que forma part d'una conversa en la qual una dona explica a una altra com cuinar el bacallà a la biscaïna;

(32) *has de posar el bacallà en remull el dia abans\ (...) recorda-te'n/ ((riu)) (...) sobretot si tens convidats/ ((riu)) (...) li has de canviar l'aigua tres cops\ (...) perquè es dessal\ (...) més no- si no no té gust de res\ (...) doncs agafes el bacallà i l'escorres bé\ (...) amb un drap sec\ l'apretes (sic) ben fort\ i l'enfarines (5) el fregeixes amb l'oli ben calent\ (...) sobretot que l'oli estigui ben calent/ (...) i ja està* (R.7A-J, 1.8-9)

i també a (33), on un venedor explica el funcionament del microones al seu client:

39. Per a SILVA-CORVALÁN (1991), la distinció entre aquests dos gèneres és important, perquè imposa diferències en la interpretació pragmàtica de les formes verbals; així, les situacions codificades amb el pretèrit imperfect són interpretades com a accions habituals en l'*exposició de situacions del passat*, mentre que en l'*orientació* (una secció típica de les *narracions*) l'imperfect es refereix només a la situació en què es van produir els fets narrats, i per tant no és interpretat com una acció habitual.

(33) *el microones emet unes (eh::) (...) ones elèctriquess\ (...) que penetren\ (...) en els aliments\ (...) i que fan que les molècules d'aigua que - (...) contenen aquests\ (...) es moguin\ (...) i friccionin entre si/ (...) tot això: genera calor\ (...) i (eh::) aquest calor és el que fa que els menjars e:s descongelin/ (...) es calentin/ (...) o es coguin\ (R.7B, 1.11-17)*

En aquests contextos, el pretèrit indefinit és seleccionat per indicar que una situació és anterior a una altra codificada en present (un present que, com hem vist, s'interpreta pragmàticament com a habitual):

(34) *s'escalfen els aliments però no els recipients\ (...) i: en tot cas\ si: si aquests arriben a: a ser calents\ serà per efecte dels menjars que s'han prèviament escal-fat\ (R.7B, 1.54-57)*

En les seqüències de descripció d'accions que es produeixen en el passat, l'imperfet codifica fets «sequential, repetitive and habitual» (SILVA-CORVALÁN, 1991: 266). La seqüencialitat, la recurrència i l'habitualitat són inferències pragmàtiques que es deriven del significat imperfectiu d'aquest temps. A més a més, l'imperfet es troba aquí en primer pla («foregrounded», SILVA-CORVALÁN, 1991: 226), en contrast amb les narracions, on es troba en segon pla («backgrounded»).⁴⁰ Exemples típics d'aquest tipus de discurs són els que trobem en situacions comunicatives en què el parlant explica els seus records del passat, com a (35), on el parlant descriu la celebració dels nadals de la seva infantesa:

(35) *recordo que ens reuníem tota la família_(..) {(P) (a) casa els avis_} i que fèiem el clàssic eh::_ dinar:_ (R.3, 1.39-41)*

En aquestes situacions, el parlant pot alternar l'imperfet amb el pretèrit indefinit quan el record del passat és un costum que s'ha mantingut fins a l'època actual (que inclou el moment de parla), és a dir, quan la situació és habitual en el present com ho era en el passat. A (36), l'indefinit expressa significat temporal present (perquè la situació és vàlida en un moment actual ampli que inclou el moment de l'enunciació –i també els nadals passats i previsiblement els futurs–) i orientació anterior (perquè es refereix a un costum que no té lloc en el moment mateix de l'enunciació, sinó abans):

(36) *JOS: [...] de:: nits: {(AC) de nadal a casa no s'han fet mai\}*
XAV: mhm mhm_
JOS: o sigui noche buenas_ (...) que en diuen_ no se n'han celebrat \ (...) en tot cas_ (...) recordo la celebració del tió\ (R.3, 1.41-45)

En aquestes seqüències s'utilitzen també altres temps verbals, però no ens n'ocupem en aquest article. Cal que diguem, tanmateix, que l'estudi d'aquests altres temps posa sobre la taula algunes qüestions que podrien incidir en la definició del model que presentem aquí de manera no definitiva: en el textos directius s'usa també l'imperatiu, i en aquests i en l'exposició de situacions de no passat el present de subjuntiu, però en les seqüèn-

40. En les narracions, el perfet se situa en primer pla i l'imperfet en segon pla. Així, en les seccions d'acció s'usa el perfet, i en les d'orientació l'imperfet.

cies codificades amb aquest temps el valor pragmàtic d'habitualitat –que trobem en el present– s'anul·la. Aquesta diferència sembla indicar que les seqüències codificades amb l'imperatiu o amb el subjuntiu s'han de diferenciar de les seqüències de descripció d'accions, cosa que sembla donar suport a la idea que és preferible una anàlisi del text a partir de *seqüències*, i no de *textos*. D'altra banda, però, les diferències modals qüestionen un model que parteix de la perspectiva de la *realitat* (dinàmica vs. estàtica), en la qual resulta difícil situar modes *irreals* com el subjuntiu. La tipologia de tres seqüències que proposem aquí pot servir, segurament, per explicar la selecció dels temps de mode indicatiu, però resulta insuficient per explicar l'ús d'altres modes verbals. Per explicar aquests usos caldria, segurament, incorporar al model altres nocions semàntiques com la distinció real-irreal, o d'altres.

4.4. La descripció d'estats

Les seqüències de descripció d'estats textualitzen l'organització d'estats o conceptes, és a dir, de situacions no dinàmiques o estatives. En aquestes seqüències, són seleccionats temps verbals d'aspecte imperfectiu, com el present o l'imperfet, que presenten les situacions com a duratives o habituals –valors característics de la imperfectivitat (COMRIE, 1976). Les situacions imperfectives s'interpreten com a vàlides en un determinat marc temporal, sense que es faci referència als límits d'aquest marc; això fa que sèries de verbs codificats amb morfemes de valor imperfectiu no s'interpretin com a successions d'accions –que és el que, com hem vist, passa amb els verbs perfectius–, sinó com a situacions estàtiques, que no canvien si no es produeix alguna cosa que les fa canviar.

La descripció d'estats apareix en el tipus textual descriptiu que trobem en la major part de tipologies textuales, des de la retòrica clàssica, però la trobem també en altres tipus com l'argumentació, l'explicació o l'exposició, tipus que, com veïem a §2, comparteixen trets que fan difícil concretar-ne, de manera definitiva, les diferències, i que permeten englobar-los en una mateixa forma de textualització de l'estativitat. Les diferències entre els tipus descriptiu, argumentatiu, explicatiu i expositiu semblen estar relacionades amb el propòsit comunicatiu de la situació, i per tant seria més adequat diferenciar-los des d'una perspectiva comunicativa que des d'una perspectiva semànticocognitiva com la que hem adoptat aquí.

D'altra banda, podem trobar aquestes seqüències inserides en altres seqüències narratives i de descripció d'accions. En les narracions, textualitzen els fets posats en segon pla; la seva funció és qualificar, orientar, localitzar –recordem que, segons WERLICH (1982), la descripció representa el procés cognitiu de «percepció en l'espai». En les descripcions d'accions, la descripció d'estats caracteritza els objectes i els éssers animats que estan implicats en l'acció.

El marc temporal en què se situen aquestes descripcions ve donat pel context. De vegades, les seqüències narratives en què s'insereixen les ancoren en el passat, com a (37)

(37) [(seq. narrativa) *el meu pare e: el van ferir (a) la guerra (..)* [(seq. descriptiva d'estats) *{(AC) (P) o sigui} era del cos de:: sanitat_ (..)*] [(seq. descriptiva d'accions) *portava un ferit a l'esquena_ (..)*] *li va caure un obús a darrere* [(seq. descriptiva d'accions) *quan evacuava aquell ferit*]] (R.3, 1.228-231)

Altres vegades, la descripció es vàlida no només en el passat on se situen els fets narrats, sinó també en el present, com a (38), on el temps de la seqüència descriptiva no el determina

la seqüència narrativa en què s'insereix, sinó la descripció del lloc que és motiu de conversa informal entre quatre amics.

(38) (...) *ai doncs avui saps on t'anem/ (...) a:l Llantio\ a Barcelona\ que hi heu (a)nat ma* (R.10, 1.1-2)

.....
[(seq. narrativa) *hi vam (a)nar una vegada\ (...)* [(seq. descriptiva d'estats) *és molt xulo*] *p(e)rò no van veure cap actuació*] (R.10, 1.82-83)

Quan el marc temporal és un espai temporal ampli que inclou el passat i el present, se seleccionen el present d'indicatiu i el pretèrit indefinit de significat present anterior, com a (39) i (40):

(39) (...) *per a nosaltres és absolutament (...) exactament lo mateix\ (...) nosaltres creiem_ (...) i vaja_ (...) sempre els pel(l)eters sempre ho hem sigut així(s)_* (R.9, 1.74-76)

(40) (...) *què:: més us explico_ (...) de Mèxic_ (...) clar\ allà:: no és el:: (...) la imatge aquella d'Uruguay_ d'una terra_ que mai_ s'ha treballat_ (...) perquè (a)llà:: porten:_ una cultura indígena::_ (...) amb molta tradició_* (R.12, 1.110-114)

5. CONCLUSIÓ

En aquest article hem intentant demostrar que hi ha una relació entre el significat prototípic del pretèrit indefinit i les nocions semànticocognitives que són textualitzades en les seqüències narratives i descriptives. Hem vist que l'indefinit ha gramaticalitzat en la llengua catalana dos significats prototípics: (a) passat hodiernal no anterior perfectiu, i (b) present anterior. El primer significat és semànticament coherent amb la noció de dinamicitat, i fa que l'indefinit sigui seleccionat en seqüències narratives –amb la restricció que imposa el valor *hodiernal*, que limita el significat passat de l'indefinit al dia de l'enunciació (*avui*)–; el segon, en canvi, es relaciona amb la noció d'estativitat, i per tant el trobem més sovint en seqüències descriptives.

Aquesta relació entre l'indefinit i les seqüències textuales on és seleccionat es basa en un model d'anàlisi dels temps verbals que, com hem comentat més amunt, es troba encara en un estadi molt inicial. El model, tal com l'hem descrit aquí, presenta alguns problemes que no tenen encara una solució definitiva, com ara els criteris per a la delimitació segura de les seqüències d'un text i la seva caracterització seqüencial, o com la selecció de temps verbals que són difícilment explicables des de l'oposició dinamicitat/estativitat –com ara els temps de mode subjuntiu o imperatiu. Probablement, la nostra proposta haurà de ser ampliada i corregida si volem explicar la selecció de tots els temps verbals en els mateixos termes amb què hem volgut donar raó de la selecció del pretèrit indefinit, és a dir, a partir de la relació de coherència semàntica entre el significat prototípic dels temps i les nocions semànticocognitives que són textualitzades en els discursos on són usats. En qualsevol cas, no sembla que els problemes que hem apuntat siguin irresolubles, i és evident, d'altra banda, que una caracterització dels temps verbals en aquests termes podria contribuir a millorar el nostre coneixement dels mecanismes de la representació lingüística del significat.

BIBLIOGRAFIA

- ADAM, J. M. (1984): *Le récit, Que sais-je?*, 2149, París, P.U.F.
- (1990): *Eléments de linguistique textuelle. Théorie et pratique de l'analyse textuelle*, Lieja, Mardaga.
- (1992): *Les textes: types et prototypes. Récit, description, argumentation, explication et dialogue*, París, Nathan.
- ALBADALEJO, T. (1989): *Retórica*, Madrid, Síntesis.
- ALTURO, N. (1995): «La variació d'haver auxiliar en el català nord-occidental», M. T. Turell (ed.), *La sociolingüística de la variació*, Barcelona, PPU, 221-255.
- ARTIGAS, R., et al. (1995): *El significat textual*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- BADIA, A. M. (1981): *Gramàtica històrica catalana*, València, Tres i Quatre.
- (1994): *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- BARTHES, R. (1970): «L'ancienne rhétorique», *Communications* 16, 172-223.
- BASTARDAS, A. (1995): «Cap a un enfocament holístic per a la lingüística», R. Artigas et al., *El significat textual*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 15-20.
- BENVENISTE, E. (1966): *Problèmes de linguistique générale I*, París, Gallimard.
- (1974): *Problèmes de linguistique générale II*, París, Gallimard.
- BERNÁRDEZ, E. (1982): *Introducción a la lingüística del texto*, Madrid, Espasa-Calpe.
- BIBER, D. (1988): *Variation across speech and writing*, Cambridge, Cambridge University Press.
- (1989): «A typology of English texts», *Linguistics* 27, 3-43.
- BINNICK, R. I. (1991): *Time and the verb. A guide to tense and aspect*, Oxford, Oxford University Press.
- BLASCO, E. (1982): «Entorn dels temps verbals i els conceptes d'aspecte, aktionsart i estadi en català», *Els Marges* 25, 109-114.
- BOUCHARD, R. (1991): «Repères pour un classement sémiologique des événements communicatifs», *Études de linguistique appliquée* 83, París, Didier érudition.
- BRONCKART, J. P. (1992): «Les valeurs discursives du *passé composé*. Une approche de psychologie du langage», *Cahiers de praxématique* 19, 81-101.
- BRONCKART, J. P. et al. (1985): *Le fonctionnement des discours. Un modèle psychologique et une méthode d'analyse*, París, Delachaux & Niestlé.
- BULL, W. (1960): *Time, tense, and the verb. A study in theoretical and applied linguistics, with particular attention to Spanish*, Los Angeles, University of California Press.
- BYBEE, J. (1985): *Morphology. A study of the relation between meaning and form*, Amsterdam, John Benjamins.
- BYBEE, J. i Ö. DAHL (1989): «The creation of tense and aspect systems in the languages of the world», *Studies in language* 13-1, 51-103.
- BYBEE, J., et al. (1994): *The grammaticalization of tense, aspect and modality in the languages of the world*, Chicago, Chicago University Press.
- CAENEPEEL, M., i M. MOENS (1994): «Temporal structure and discourse structure», dins de C. Vet i C. Vetter (eds.), *Tense and aspect in discourse*, Berlín-Nova York, Mouton de Gruyter.
- CASTELLÀ, J. M. (1992): *De la frase al text. Teories de l'ús lingüístic*, Barcelona, Empúries.
- CHISS, J. L. (1987): «Malaise dans la classification», *Langue française* 74, 10-28.

- CHISS, J. L. i J. FILLIOLET (1987): «La typologie des discours», *Langue française* 74, 3-9.
- COMRIE, B. (1976): *Aspect*, Cambridge, Cambridge University Press.
- (1985): *Tense*, Cambridge, Cambridge University Press.
- CONNOR, U., i J. LAUER (1985): «Understanding persuasive essay writing», *TEXT* 5-4, 309-326.
- COOPER, R. (1985): «Aspectual classes in situation semantics», Center for the Study of Language and Information, Stanford, Stanford University Press, informe núm. CSLI-85-14-C.
- CRYSTAL, D. (1985): *A dictionary of linguistics and phonetics*, Londres, Basil Blackwell.
- CUENCA, M. J. (1992): *Teories gramaticals i ensenyament de llengües*, València, Tàndem.
- DAHL, Ö. (1985): *Tense and aspect systems*, Oxford, Blackwell.
- DINSMORE, J. (1991): *Partitioned representations*, Dordrecht, Kluwer.
- DUCKET, O. (1984): «Esquisse d'une théorie polyphonique de l'énonciation», *Le dire et le dit*, París, Minuit, cap. 8.
- FABRA, P. (1956): *Gramàtica catalana*, Barcelona, Teide.
- GAREY, H. B. (1957): «Verbal aspect in French», *Language* 33, 91-110.
- GREGORY, M., i S. CARROLL (1978): *Language and situation. Language varieties and their social contexts*, Londres, Routledge & Kegan Paul.
- GREIMAS, A. J. (1993): *Du sens II*, París, Seuil.
- GUILLAUME, G. (1929): *Temps et verbe: théorie des aspects, des modes et des temps*, París Champion.
- (1965): *Temps et verbe: théorie des aspects, des modes et des temps suivi de L'architectonique du temps dans les langues classiques*, París, Champion.
- HALLIDAY, M.A.K.. (1985): «Dimensions of discourse analysis: grammar», T. A. van Dijk (ed.), *Handbook of discourse analysis*, vol. 2 «Dimensions of discourse», Londres, Academic Press.
- HALLIDAY, M.A.K., i R. Hasan (1976): *Cohesion in English*, Londres, Longman.
- HATCH, E. (1992): *Discourse and language education*, Cambridge, Cambridge University Press.
- HOPPER, P., i E. TRAUGOTT (1993): *Grammaticalization*, Cambridge, Cambridge University Press.
- HYMES, D. (1972): «Models of the interaction of language and social life», J. J. Gumperz i D. Hymes (eds.), *Directions in sociolinguistics*, Oxford, Basil Blackwell, 1988, 35-71.
- Institut d'Estudis Catalans (1995): *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Palma de Mallorca, València.
- ISENBERG, H. (1987): «Cuestiones fundamentales de tipología textual», E. Bernárdez (ed.), *Lingüística del texto*, Madrid, Arco Libros, 95-129 (original a *Linguistische studien* 112, Berlín, 1983).
- JAKOBSON, R. (1971): *Selected writings*, vol. 2: *Word and language*, The Hague, Mouton.
- JOHNSON, M.R. (1981): «A unified temporal theory of tense and aspect», P. J. Tedeschi i A. Zaenen (eds.), *Tense and aspect*, Nova York, Academic Press, 145-175.
- KING, L. D. (1992): *The semantic structure of Spanish*, Amsterdam, John Benjamins.
- KINNEAVY, J. L. (1971): *A theory of discourse*, Nova York, Norton.
- LABORDA, X. (1993): *De retòrica. La comunicació persuasiva*, Barcelona, Barcanova.
- LABOV, W. (1972): «The transformation of experience in narrative syntax», W. Labov (ed.), *Language in the inner city*, Filadèlfia, University of Pennsylvania Press, 354-396.
- LABOV, W. i J. WALETSKY (1967): «Narrative analysis: Oral versions of personal experience», J. Helm (ed.), *Essays on the verbal and visual arts*, Washington, University of Washington Press.

- LAKOFF, G. (1987): *Women, fire, and dangerous things: what categories reveal about the mind*, Chicago, University of Chicago Press.
- LANGACKER, R. (1987): *Foundations of cognitive grammar. Theoretical prerequisites*, Stanford, Stanford University Press.
- (1993): «Reference point constructions», *Cognitive linguistics* 4-1, 1-38.
- LINDE, C., i W. LABOV (1975): «Spatial networks as a site for study of language and thought», *Language* 51, 924-939.
- LONGACRE, R. E. (1976): *An anatomy of speech notions*, Lisse, Peter de Ridder.
- (1983): *The grammar of discourse*, Nova York, Plenum.
- LONGACRE, R. E., i S. LEVINSOHN (1978): «Field analysis of discourse», W.U. Dressler (ed.), *Current trends in textlinguistics*, Berlín, Walter de Gruyter, 103-122.
- MANDLER, J. M. (1978): «A code in the node: The use of a story schema in retrieval», *Discourse processes* 1, 14-35.
- MANDLER, J. M., i N. S. JOHNSON (1977): «Remembrance of things parsed: story structure and recall», *Cognitive psychology* 9, 77-110.
- MANDLER, J. M., et al. (1980): «Cross-cultural invariance in story recall», *Child development* 61, 19-26.
- MARÍ, I. (1983): «Registres i varietats de la llengua», *COM ensenyar català als adults* 3, 27-39.
- MARINER, S. (1975): *Estudis estructurals de català*, Barcelona, Edicions 62.
- MARTÍNEZ, A. M., i C. RODRÍGUEZ (1995): «Els textos expositius des d'una perspectiva didàctica», *Articles de didàctica de la llengua i de la literatura* 4, 41-54.
- MARVÀ, J. (1968): *Curs superior de gramàtica catalana*, Barcelona, Barcino.
- MILIAN, M. (1990): «Tipologia de textos: reflexió per a l'ensenyament», A. Camps, H. Calsamiglia et al. *Text i ensenyament. Una aproximació interdisciplinària*, Barcelona, Barcanova.
- (1995): «El text explicatiu: escriure per transformar el coneixement», *Articles de didàctica de la llengua i de la literatura* 5, 45-57.
- PAYRATÓ, L. (1990): *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*, València, Universitat de València.
- (coord.) (1994): *Oralment. Estudis de variació funcional*, Premi «Antoni Badia i Margarit», a treballs de recerca empírica sociolingüística, Generalitat de Catalunya (no publicat).
- PÉREZ SALDANYA, M. (1990): «La categoria gramatical del temps i les relacions deíctiques i anafòriques», *Caplletra* 8, 117-129.
- (1993): «Les categories flexives del temps i l'aspecte. Una aproximació sintàctica, semàntica i morfològica», A. Viana (ed.), *Sintaxi. Teoria i perspectives*, Lleida, Pagès Editors, 197-214.
- (1994-1995): «Les expressions temporals com a predicats d'esdeveniment», *Llengua & Literatura* 6, 277-307.
- (1995): «Gramaticalització i reanàlisi: el cas del perfet perifràstic català», *Actes del Xè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Monserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (en premsa).
- PÉREZ SALDANYA, M., i V. SALVADOR (1993): «Lingüística cognitiva i llengües en contacte: el cas del futur de probabilitat en català», *Actes del IX Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura catalanes*, vol. 3, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 229-245.

- PETITJEAN, A. (1987): «Les faits divers, polyphonie énonciative et hétérogénéité textuelle», *Langue française* 74, 73-96.
- RAFEL, J. (1969): *Gramàtica catalana*, Barcelona, El Punt/Edhasa.
- REICHENBACH, H. (1947): *Elements of symbolic logic*, Londres, Macmillan.
- RIGAU, G. (1981): *Gramàtica del discurs*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona.
- ROJO, G. (1990): «Relaciones entre temporalidad y aspecto en el verbo español», I. Bosque (ed.), *Tiempo y aspecto en español*, Madrid, Cátedra.
- ROSCH, E. (1978): «Principles of categorization», E. Rosch i B. Lloyd (eds.), *Cognition and categorization*, Hillsdale, Erlbaum.
- SCHANK, R. C., i R. P. ABELSON (1977): *Scripts, plans, goals, and understanding: An inquiry into human knowledge structures*, Hillsdale, Erlbaum.
- SCHNEUWLY, B. (1995): «Diversificació i progressió a DFLM: L'aportació de tipologies», *Articles de didàctica de la llengua i de la literatura* 4, 7-16.
- SCHWENTER, S. (1994): «The grammaticalization of an anterior in progress: evidence from a peninsular spanish dialect», *Studies in language* 18, 71-111.
- SERRANO, M. J. (1995): «Sobre el uso del pretérito perfecto y pretérito indefinido en el español de Canarias: Pragmática y variación», *Boletín de Filología de la Universidad de Chile XXXV* (en premsa).
- SILVA-CORVALÁN, C. (1989): *Sociolingüística. Teoría y análisis*, Madrid, Alhambra.
- (1991): «Invariant meaning and context bound functions of tense in Spanish», J. Gvozdanovic, T.A.J.M. Janssen, Ö. Dahl (eds.), *The function of tense in texts*, Amsterdam, North Holland.
- TÍO, J. (1990): «Entre la realitat i la irrealitat: un concepte semàntic», *Zeitschrift für Katalanistik* 3, 116-129.
- TRAUGOTT, E., i B. HEINE (eds.) (1991): *Approaches to grammaticalization*, Amsterdam, John Benjamins.
- TURELL, M. T. (1990): «Introducción», M. T. Turell (ed.), *Nuevas corrientes lingüísticas. Aplicación a la descripción del inglés*, *Revista española de lingüística aplicada*, anejo I, 9-11.
- VET, C. (1992): «Le passé composé: contextes d'emploi et interprétation», *Cahiers de praxématique* 19, 37-59.
- WEINRICH, H. (1968): *Estructura y función de los tiempos en el lenguaje*, Madrid, Gredos, (original *Tempus. Besprochene und erzählte welt*, Stuttgart, W. Kohlhammer Verlag, 1964).
- WERLICH, E. (1975): *Typologie der texte. Entwurf eines textlinguistischen modells zur grundlegung einer textgrammatik*, Heidelberg, Quelle und Meller.
- (1982): *A text grammar of English*, Heidelberg, Quelle und Meyer.